

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Pomoc mladistvým s poruchami chování - práce kurátora

**Assistance to youths with behavioural disorders -
job of the social worker**

Vedoucí práce:
Mgr. Lenka Chittussiová

Autor:
Martina Seidlová

Praha 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Mgr. Lence Chittussiové za odborné vedení bakalářské práce. Děkuji celému Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, zejména jejímu vedoucímu a kurátorce pro mládež Paní M., za ochotu, vstřícnost a poskytnutí nezbytných dokumentů. Děkuji také Janě Nermutové za pomoc s řešením problémů, konzultaci textu a cenné rady při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu při studiu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Pomoc mladistvým s poruchami chování - práce kurátora“ zpracovala samostatně za pomoci odborného konzultanta a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti a používána ke studijním účelům.

V Praze, dne 3. dubna 2012

.....

podpis autora

Anotace

Práce pojednává o činnosti kurátora pro mládež, která je zaměřena na mladistvého jedince s poruchami chování. Text přináší informace o příčinách, projevech, klasifikaci poruch chování a možnosti jejich prevence. Dále seznamuje s vybranými druhy školských zařízení pro mladistvé. Přibližuje práci kurátora pro mládež, jeho pracovní náplň a práci s klienty. K šetření v praktické části práce jsou použity metody: pozorování, rozhovor, analýza dokumentů a zpracování kazuistik.

Cílem bakalářské práce je definovat klienta s poruchami chování, zamyslet se nad příčinami a projevy poruch chování a ve spojení s tím zmapovat práci kurátora pro mládež.

Annotation

The present thesis discusses the activities of the youth social worker which are focused on young individuals with behavioural disorders. It provides information concerning the causes, manifestations, and classification of behavioural disorders, as well as possibilities of preventing the same. Furthermore, it acquaints the reader with selected types of schooling institutions for youths. It discloses the work of the youth social worker, his/her job content, and the work with clients. Investigation in the practical part of the thesis makes use of the following methods: observation, dialogue, analysis of documentation, and processing of case studies.

The aim of the bachelor's thesis is to define the client with behavioural disorders, to reflect on the causes and manifestations of behavioural disorders, and in that context, to chart the job of the youth social worker.

Klíčová slova

Mladiství, pomoc, poruchy chování, prevence, ústavní a ochranná výchova, kurátor pro mládež, činnost kurátora pro mládež

Keywords

Youths, assistance, behavioural disorders, prevention, institutional and protective care, youth social worker, activities of youth social worker

Obsah

Úvod	- 8 -
I. Teoretická část.....	- 10 -
1. OSOBNOST MLADISTVÉHO.....	- 10 -
1.1 Vymezení pojmu mladistvý	- 10 -
1.2 Vybrané aspekty působící na vývoj mladistvého člověka.....	- 13 -
1.2.1 Dědičnost	- 13 -
1.2.2 Rodina	- 14 -
1.2.3 Vrstevnické skupiny.....	- 15 -
1.2.4 Školní prostředí	- 16 -
1.2.5 Volný čas - zájmová činnost	- 16 -
2. PORUCHY CHOVÁNÍ	- 17 -
2.1 Definice pojmu „poruchy chování“	- 17 -
2.2 Příčiny a projevy poruch chování	- 18 -
2.2.1 Příčiny	- 18 -
2.2.2 Projevy	- 19 -
2.3 Etopedie	- 20 -
2.4 Klasifikace poruch chování	- 21 -
2.4.1 Sociální klasifikace poruch chování.....	- 21 -
2.5 Prevence poruch chování	- 22 -
2.5.1 Primární prevence	- 23 -
2.5.2 Sekundární prevence.....	- 23 -
2.5.3 Terciární prevence.....	- 24 -
2.5.4 Osvědčená preventivní opatření.....	- 24 -
3. SYSTÉM ÚSTAVNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	- 26 -
3.1 Ústavní a ochranná výchova	- 26 -
3.1.1 Ústavní výchova.....	- 26 -
3.1.2 Ochranná výchova.....	- 26 -
3.2 Systém školských zařízení	- 26 -
3.2.1 Diagnostický ústav pro mládež.....	- 27 -
3.2.2 Dětský domov	- 28 -
3.2.3 Dětský domov se školou	- 28 -
3.2.4 Výchovný ústav pro mládež.....	- 29 -

4. PRÁCE KURÁTORA	- 30 -
4.1 Definice pojmu „kurátor pro mládež“	- 30 -
4.2 Etický kodex	- 31 -
4.3 Syndrom vyhoření	- 32 -
4.3.1 Definice pojmu „syndrom vyhoření“	- 33 -
4.3.2 Projevy syndromu vyhoření	- 33 -
4.3.3 Prevence syndromu vyhoření.....	- 34 -
II. Praktická část	- 35 -
5. METODOLOGIE.....	- 35 -
5.1 Šetření	- 35 -
5.2 Použité metody	- 35 -
5.2.1 Pozorování	- 35 -
5.2.2 Rozhovor	- 36 -
5.2.3 Analýza dokumentů	- 36 -
5.2.4 Kazuistika.....	- 36 -
6. VYOBRAZENÍ PRŮBĚHU ŠETŘENÍ.....	- 37 -
6.1 Činnost kurátora pro mládež.....	- 37 -
6.2 Pracovníci OSPOD	- 38 -
6.3 Práce s klienty.....	- 38 -
6.4 Náplň práce kurátorky pro mládež	- 39 -
6.5 Spisová dokumentace	- 41 -
7. VÝPOVĚĚ KONKRÉTNÍ KURÁTORKY.....	- 43 -
7.1 Rozhovor s Paní M., kurátorkou pro mládež.....	- 43 -
8. ILUSTRATIVNÍ KAZUISTIKY	- 47 -
8.1 Saša	- 47 -
8.2 Filip	- 53 -
Závěr	- 56 -
Resumé.....	- 58 -
Použitá literatura.....	- 59 -
Seznam příloh	- 62 -
Přílohy	- 63 -

Seznam zkratek

ADHD - Attention Deficit Hyperaktivity Disorder (porucha pozornosti s hyperaktivitou)

ČR - Česká republika

DDÚ - dětský diagnostický ústav

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP - náhradní rodinná péče

Om - opatrovnický materiál

OSPOD - Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

PC - personal computer (osobní počítač)

SŠ - střední škola

OU - odborné učiliště

VOŠ - vyšší odborná škola

WHO - World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

ZDC - zařízení pro děti-cizince

ZŠ - základní škola

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila pomoc mladistvým s poruchami chování - práce kurátora. K volbě tématu mě vedla skutečnost, že se již druhým rokem zabývám hlídáním dětí a v kontaktu s nimi trávím většinu svého času. Kromě toho pocházím z vícečetné rodiny - mám tři sourozence. Proč se určité procento dětí nevyhne v budoucnu označení dítě či mladistvý s poruchou chování? Toto téma pro mě bylo zajímavé natolik, že jsem s ohledem na něj volila také pracoviště pro absolvování své praxe. Měla jsem tak možnost proniknout do práce kurátora pro mládež, kde jsem přicházela do kontaktu s mladistvými s poruchami chování i jejich rodiči, kteří se potýkali s problémy, které nedokázali řešit vlastními silami. Právě práce kurátora se stala stěžejním tématem mé práce.

Zaměřila jsem se na období dospívání, které je samo o sobě velmi specifické a kde je klientela mladistvých na odděleních sociální prevence nejrozsáhlejší. Počínaje záškoláctvím, nevhodně tráveným volným časem, především v závadových partách, přes děti, které požívají alkohol či experimentují s drogami až po ty, které páchají trestnou činností. Zajímalo mě, jak si kurátorka dokáže poradit s takto širokou škálou problémů, jaké přístupy v řešení jejich situace volí.

Svoji práci jsem rozčlenila do dvou částí. Cílem následující, teoretické části, je pochopení osobnosti mladistvého z pohledu jeho vývoje a faktorů, kterými je ovlivňován, specifikace problematiky poruch chování včetně jejich charakteristiky a jednotlivých projevů. Dále seznamuji s tím, jak je možné zabránit rozvinutí poruch chování a jaké jsou možné způsoby prevence u již vzniklých poruch chování jedinců. Následně uvádím s tím související školská zařízení pro umístění mladistvých s těmito poruchami. Zároveň se zde snažím přiblížit práci kurátora definováním pojmu, vymezením jeho činnosti etickým kodexem, který by mu měl být vodítkem při jeho práci s klienty. Syndrom vyhoření, který je s prací kurátora velmi rizikově spjat, je poslední kapitolou mé teoretické části.

V praktické části rozebírám práci kurátora ve smyslu jeho přínosu pomoci mladistvým. Přibližuji konkrétní pracoviště OSPOD jedné městské části, složení jeho zaměstnanců s důrazem na kurátora pro mládež. Popisuji zde, jak probíhá jeho kontaktu s klienty a věnuji se náplni jeho práce. Nemalou část průběhu mé praxe jsem strávila pročítáním spisů konkrétních klientů, jež jsem následně podrobně zpracovala do kazuistik přiložených v této práci. Jedná se o dva rozdílné případy mladistvých, s nimiž jsem měla možnost se osobně setkat.

Cílem mé práce je definovat klienta s poruchami chování, zamyslet se nad jejich příčinami a projevy a zmapovat práci kurátora mládeže. Zároveň se pokouším najít odpověď na otázku, zda může kurátor skutečně svému klientovi pomoci vyřešit jeho situaci.

I. Teoretická část

1. OSOBNOST MLADISTVÉHO

V následující kapitole se budu věnovat definici pojmu osobnosti mladistvého. Nejprve se budu z pohledu vývojové psychologie věnovat psychickému vývoji mladého člověka se všemi aspekty, které jej v tomto pro něj tak náročném období provázejí. Dále se budu zabývat definicí mladistvého z pohledu různých autorů.

1.1 Vymezení pojmu mladistvý

Pojem mladistvý je užíván především v trestním právu, setkáváme se s ním také v literatuře tematicky zaměřené na sociální práci. Pro pochopení osobnosti mladistvého je třeba se nejprve zabývat tímto pojmem z pohledu psychologie, která pro totožný věk užívá pojmu adolescent.

Období adolescence je často označováno jako druhá fáze dospívání. Jedná se zhruba o věk od 15 do 20 let s individuální variabilitou. Počátek fáze adolescence je biologicky ohraničený pohlavním dozráváním. Dle K. Paulíka je adolescence charakterizována především zakončením povinné školní docházky a dosažením plnoletosti.

M. Vágnerová definuje období adolescence jako „přechodné období, zejména z psychosociálního hlediska. Poskytuje jedinci čas a možnost, aby dosáhl předpokladů stát se dospělým ve všech oblastech (biologické, psychické a sociální).“¹ V tomto věku dochází k postupnému dotvoření osobnosti do dospělé podoby, zakončování tělesného růstu, završování pohlavní zralosti (vyrovnávají se doposud velké vývojové rozdíly obou pohlaví) a zároveň nastupuje i plná reprodukční schopnost. Tělesný vzhled a vlastní výkonnost adolescenta má velmi důležitou roli jak v sebehodnocení, tak v celé jeho identitě. Obecně je známo, že dobře vypadající jedinec je pozitivně přijímán i okolím.

Co se týče poznávání, je stále ještě ovlivňováno poměrným nedostatkem zkušeností. To ale nebrání jedinci v používání nových postupů a neobvyklých řešení. Velkou oblibu představují rychlé, úspěšné postupy a preference intenzivních prožitků. Postupně se dotvářejí definitivní formy strategií, které jsou základem postojů a chování všech oblastí, tj. ve výkonu, v mezilidských vztazích, ve vztahu k sobě a v obranných mechanismech.

V tomto období dochází k určité tzv. emocionální konsolidaci neboli upevnění. S tím souvisí změna vztahu k vlastním rodičům, který je více vyrovnanější, než dříve. Mění se i sociální postavení, což souvisí s ekonomickou činností.

---

¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1996, s. 298

Jedinec v tomto období pokračuje ve vytváření své identity. „Utváření identity v daném období komplikuje jeho vývojová specifická. Adolescent v zásadě odmítá být dítětem, ale jeho/její vztah k dospělosti není jednoznačný. Stále v nějaké podobě přetrvává rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí.“² Jedinec buď bývá často nerespektován okolím jako zcela dospělý, anebo může odmítat přijetí role dospělého s odpovědností, stabilním zaměstnáním a s tím souvisejícím životním stereotypem. Podle E. H. Eriksona se jedná o psychosociální moratorium dospělosti, jež je charakteristické snahou zpomalit vývoj s přechodem do dospělosti a snažit se co nejdéle pobýt v bezstarostném volně užívajícím mládí. E. Fromm v souvislosti s tím hovoří o úniku z dospělosti, odmítání přijetí odpovědnosti dospělého jedince typické nejen individualitou, ale i tísnivou samotou. Je spojeno se snahou co nejdéle zůstat v dětství nebo se do něho navrátit. „K důsledkům takového odmítání dospělosti řadí Fromm destruktivitu (agresivní, nepřátelské projevy, vandalismus), podřizování se silně autoritě a konformismus.“³

Dochází zde také k diferenciaci identity dle pohlaví. U chlapců je spojována identita více s osobitou výkonností, úspěšností a dosažením žádoucí sociální pozice. Naopak u dívek se začíná objevovat větší potřeba citové vazby, péče o druhé je spojena s touhou po mateřství. Součástí identity obou pohlaví se stávají partnerské vztahy, příslušnost k sociální skupině a postavení jedince v ní. Členství v určité skupině přináší jedinci na jedné straně pocit pospolitosti a podpory, na druhé straně však přespřílišná identifikace s ní může omezovat rozvoj vlastní identity. Z toho vyplývá, že je potřeba podporovat i vytváření určité nezávislosti vůči skupině k větší samostatnosti jedince. To se vztahuje i k osvobození se z podřízeného postavení vůči vlastní rodině, které se v tomto období završuje. Často se ale nejedná o dlouhodobou záležitost, spíše jde o střídání většího počtu partnerů a určitou experimentaci. Období adolescence je spojeno s přijetím určité generačně typické kultury (hudba, umění, trávení volného času), která se stává součástí identity.

Podle M. Vágnerové je morální vývoj v tomto období typický především:

- a) Tendencí uvažovat o morálních principech a zaujímat k nim vlastní stanovisko.
- b) Tendencí k absolutistickým a akceptovaným závěrům.
- c) Tendencí vyžadovat dodržování uznávaných principů.

---

² PAULÍK, K. *Základy vývojové psychologie*. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005, s. 49

³ PAULÍK, K. *Základy vývojové psychologie*. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005, s. 49

Častým protestem proti společenskému uspořádání, které nedává jedinci chtěné šance prosadit se nebo případně možnost upoutat pozornost, vyjadřují mladí lidé v tomto věku nesouhlas s přijatými společenskými pravidly.

Jak již bylo zmíněno, adolescence je chápána za jakési přechodné období, které bývá následně zakončeno dosažením dospělosti. Jedinec je čím dál více sociálním okolím akceptován jako dospělý, v důsledku toho se od něho stále více očekává chování, které by dospělosti odpovídalo. Ve vztahu k práci se profiluje příprava na budoucí povolání. Může se dovršovat či zahajovat ekonomická činnost jedince. Nástup do zaměstnání přináší podstatnou změnu dosavadního stylu života, odpovědnost a další omezení dosavadní relativní volnosti. Role začínajícího pracovníka nebývá subjektivně příjemná. Postavení začátečníka má nízký sociální status, přináší problémy dané rozdílem skutečnosti a očekávání a je spojována s pocity zklamání.

Pojem mladistvý bývá chápán a definován z různých pohledů. Proto bych ráda několik takových hledisek uvedla.

M. Vocilka definuje mladistvého takto: „Z hlediska speciálně pedagogického se jedná o osoby mezi 15.–18. rokem, tj. až do dosažení zletilosti.“⁴

Jeden z našich hlavních odborníků na problematiku sociální práce O. Matoušek vymezuje ve svém Slovníku sociální práce pojem mladistvý: Podle platného trestního práva ČR se jedná o osobu od 15 do 18 let, která je trestně odpovědná, ale při ukládání trestů se bere ohled na její věk. Tresty odnětí svobody mají poloviční sazby, v průběhu trestního řízení je mladistvý ze zákona vždy zastupován obhájcem, výkon trestu je oddělen od dospělých. (Aktuálním problémem v ČR je především délka vazby mladistvého, v současnosti se pohybuje okolo 5 měsíců, avšak mohou být i případy dvouletých vyšetřovacích vazeb.) Dalším problémem je diskuse o snížení hranice trestní odpovědnosti, pro velký nárůst kriminality dětí v ČR.

Odborný časopis Sociální politika předkládá výzkumný článek s názvem „Kurátor mládeže - součást sociální opory“ autorky J. Králové. Ta mladistvého charakterizuje jako osobu ve věku 15–18 let, která se dopustila trestného jednání a proti níž je zahájeno trestné řízení. Taková osoba je klientem kurátora pro mládež.

---

⁴ VOCILKA, M. a kol. *Vybrané statě z etopedie*. Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání, 1994, s. 18

1.2 Vybrané aspekty působící na vývoj mladistvého člověka

Jedinec je během svého vývoje neustále ovlivňován různými vlivy, které utvářejí jeho osobnost. Zvláště velký vliv má na vývoj jedince sociální prostředí. V současnosti se bere v úvahu, že zhruba třetinově se na formování dítěte podílí genetická výbava, zhruba třetinou výchova a třetinou prostředí, ve kterém žije. Avšak názory na to se různí. Někteří odborníci dokonce tvrdí, že dědičnost má až šedesátiprocentní vliv na formování osobnosti.

Ráda bych se proto v následujícím textu pozastavila u nejdůležitějších aspektů: dědičnost, rodina, vrstevníci, školní prostředí a volný čas - zájmová činnost.

1.2.1 Dědičnost

Je považována za nejvýznamnějšího globálního činitele ovlivňujícího jedince. Každý člověk se rodí s určitou vnitřní výbavou, která se postupně v průběhu jeho života v procesu adaptace na životní podmínky mění. „Genetická zakotvenost lidského chování je aspekt současnými společenskými vědami stále nedocenený.“⁵ Dalo by se říci, že všechny osobnostní vlastnosti i většina lidských postojů, a dokonce i zájmů, je dědičná. Genotyp, jakožto souhrn všech dědičných informací, je předpokladem ke vzniku různých vlastností organismu. Určuje také míru rizika vzniku psychické odchylky. Její projevy jsou v určité míře závislé na působení vnějšího prostředí. „Genetická výbava člověka je zakódována ve formě genů.“⁶ V minulosti bylo systematické studium u problémových jedinců mylně spojeno s typologií vrozených tělesných znaků určujících osobnostní vlastnosti. Genetická dispozice může být odpovědná za sníženou sebekontrolu či hyperaktivitu. Samy o sobě však tyto vlohy nevedou k poruchám chování, popř. k predelikventnímu jednání. Geneticky vrozený předpoklad snižuje, resp. zvyšuje, práh pro působení vlivů prostředí. Rozvíjejí se pouze ty vlohy, pro které jsou v prostředí vhodné podmínky.

---

⁵ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 21

⁶ GILLERNOVÁ, I. a kol. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000, s. 14

1.2.2 Rodina

Rodina je ve vývoji člověka jedním z nejdůležitějších činitelů. Psychologický slovník vymezuje rodinu jako: „První sociální skupina, ve které dítě žije a získává zkušenosti lidského soužití, pomoci, ale i konfliktů a jejich zvládání, kladení společenských požadavků a norem a kontroly jejich plnění.“⁷ Rodina působí od narození vědomými i nevědomými podněty na utváření osobnosti jedince. Dochází ke změně rolí rodičů. Ženy se emancipují, vstupují v historicky nevídané míře na trh práce, tím se mění jejich chuť a možnost angažovat se v tradiční ženské roli v rodině (role hospodyně a vychovatelky dětí). Ženy se čím dál více začínají angažovat v politice, ve veřejné správě apod. Toto tíhnutí se dostává do konfliktu s potřebami dítěte a s tradičně nízkou ochotou mužů podílet se na výchově dětí a na provozu domácnosti. Způsob výchovy v rodině je ovlivněn celou řadou faktorů, např. kulturní úrovní rodiny a její početností, sociálním postavením rodičů, jejich věkem a vzděláním, mravními kvalitami rodičů, ale samozřejmě i způsobem jejich soužití.

Rodinné zázemí poskytuje dětem především pocit bezpečí. Ideální je, pokud rodina plní všechny své funkce: biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou. Stává se však, že některé rodiny nefungují tak, jak by měly (nedostatečné finanční zabezpečení rodiny, požívání alkoholu rodiči, komplikace ve vztazích mezi členy rodiny atd.). „Jestliže rodinný model chování působí nedostatečně nebo nevhodně, zvyšuje se riziko rozvoje nežádoucích osobních charakteristik, které k poruchám chování vedou.“⁸ V době, ve které žijeme, se stále častěji vyskytuje nadměrné pracovní vytížení rodičů, což má za následek nedostatek času na děti. V neposlední řadě představuje velkou zátěž pro všechny členy rodiny rozvod. Pokud dítě vyrůstá v nevhodném prostředí, hrozí riziko rozvoje nežádoucích způsobů chování. Velkou roli ve vlivu rodiny na mladistvého představuje i její velikost, povinnosti dítěte v rodině, postavení dítěte mezi sourozenci, onemocnění či úmrtí v rodině, nový partner či rodina neúplná.

„Rodina prochází mnohými proměnami, avšak její ústřední rolí zůstává ochrana a výchova dětí. Fungující rodina má pro psychický i tělesný vývoj dítěte zásadní význam.“⁹

---

⁷ GILLERNOVÁ, I. a kol. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000, s. 61

⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 2001, s. 67

⁹ PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999, s. 25

1.2.3 Vrstevnické skupiny

V období adolescence získávají vztahy s vrstevníky subjektivně větší význam, než měly kdykoliv předtím. Nemyslí se tím pouze přátelé či partneři, ale v nejširším slova smyslu celá generace, která dospívá v určité historicko-společenské situaci. To totiž vytváří pro každou generaci jedinečnou základnu pro získávání zkušeností se světem, se vztahy i se sebou samým.

„Nároky na konformitu jsou ve vrstevnické skupině mládeže obvykle vyšší než ve všech jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, případně k práci, k rodičům, k penězům, k sexualitě, ke kouření, k drogám, k alkoholu atd.“¹⁰

Někdy se jedinci snaží své vrstevníky napodobovat, jindy se od nich lišit, a nebo je předstihnout. Pokud tito kamarádi žijí rizikovým životním stylem, představují tím zvýšené riziko pro jedince. Tlak skupiny vrstevníků bývá uplatňován mnoha způsoby. Pro dítě není snadné jim odolat, udržet si vlastní identitu, žít zdravě a správně, jak požadují rodiče. Jedinec, zvláště ten, který si není jistý sám sebou, hledá přirozeně cesty, jak dosáhnout mezi vrstevníky dobrého postavení.

Vrstevnické skupiny, ať už vznikají uvnitř nějaké instituce nebo zcela spontánně, jsou často nositelkou určité zvláštní subkultury či dokonce kontrakultury, která je typická nesouhlasem a opozicí s normami a idejemi majoritní kultury. Patří sem např. sportovní fanoušci, počítačovní fanoušci, fanoušci hudebních skupin a stylů (techno, metal, punk aj.), ekologové, „skejtáři“, sprejeři, náboženské skupiny aj.

M. Vágnerová chápe vrstevnickou skupinu především jako aspekt uspokojování nejrůznějších psychických potřeb. Mladí lidé je sdílejí především prostřednictvím společných aktivit, prohlubují vzájemné poznávání, jsou si navzájem emoční oporou. Pocit jistoty se v pubescentním a adolescentním věku přesouvá od rodičů právě k vrstevníkům: „Emoční jistotu obvykle představuje stabilní kamarád, který má podobné hodnoty a zájmy. Jde o podporu jistoty na základě vzájemného ztotožnění.“¹¹

P. Macek se vyjadřuje takto: „Vrstevníci plní funkci komunikační a interakční platformy, kde může dospívající testovat sám sebe. Adolescentní vrstevníci rádi napodobují a jsou napodobováni. Nabízejí se volně jako modely, které reprezentují nejrůznější varianty chování - atraktivním počínaje a opovrženímhodným konče.“¹²

¹⁰ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 85

¹¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1996, s. 340

¹² MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 57

1.2.4 Školní prostředí

Společnost klade na školu různé požadavky - měla by děti nejen vzdělávat a kvalifikovat pro budoucí povolání, ale také je vychovávat k občanské angažovanosti ve spolupráci s rodinou.

„Škola je prostředím, které dítě určitým způsobem stimuluje a rozvíjí. Má své požadavky a očekávání, které mohou být pro některé žáky těžko splnitelné.“¹³

Důležité jsou vztahy mezi učiteli a žáky. Ty mohou být oboustranně stresující. Zpočátku bývá učitel pro dítě nejvýznamnější osobou ve škole, postupně ale nabývají na významu vztahy ke spolužákům a soudržnost s nimi. Učitel je autoritou, která má určitou moc, a proto může dítě různým způsobem ovlivnit. Hodnocení výkonu a chování dítěte představuje specifickou zpětnou vazbu, která může ovlivnit sebehodnocení dítěte.

Děti si ve škole vytvářejí svou vlastní „subkulturu“, která se vyznačuje zvláštním jazykem, zvyklostmi a rituály. V některých případech mohou být tyto podskupinky zárodkem asociálních part.

1.2.5 Volný čas - zájmová činnost

Pojem „volný čas“ běžně zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Prostředí, ve kterém tráví děti svůj volný čas, je velmi různorodé - domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí také tráví své volné chvíle ve veřejných prostranstvích, venku, na ulici (často bez jakéhokoliv dohledu, dokonce i bez zájmu dospělých). Způsob, jakým dítě využívá svůj volný čas, je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Na utváření životního stylu, tím pádem i způsobu hospodaření s volným časem, se velmi významně podílí rodina.

Zájmové aktivity chápeme jako cílevědomé aktivity, které jsou zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají velmi silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci. „Dospívající prožívají své zájmy intenzivně, věnují jim množství času. V případě zájmů vyhraněných a hlubokých přesahují získané vědomosti a dovednosti obsah školní výuky. Podněcování, rozvíjení a usměrňování zájmové činnosti tvoří jeden z důležitých předpokladů profesní orientace a flexibility.“¹⁴ Jedinci tak mají příležitost k samostatnému plánování činnosti a k řešení problémů. Zájmová činnost plní funkci výchovnou i vzdělávací.

---

¹³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, s. 47

¹⁴ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999, s. 102

2. PORUCHY CHOVÁNÍ

2.1 Definice pojmu „poruchy chování“

S termínem poruchy chování se v literatuře setkáváme přibližně od 60. let 20. století, kdy se užíval především v lékařském prostředí. Zahrnuje a odráží všechny problémy jedince jak v jeho reakcích, projevech, tak i v sociálních vztazích. Můžeme tedy říci, že tento pojem označuje sociálně neakceptovatelné chování, v jehož rámci má jedinec oslabené nebo zcela závadné mechanismy regulace svého chování, které neodpovídají podmínkám daným sociálním prostředím, v němž se jedinec nachází.

Ve starší literatuře najdeme nejčastěji pojetí poruch chování, které vychází z odchylky od sociálních norem. Pro jejich hodnocení a práci s dítětem bere za základní kritérium porušování společenských a právních norem. Toto dřívější pojetí charakterizovalo poruchy chování jako odchylku v oblasti socializace.

Podle Defektologického slovníku jsou poruchy chování „formou a projevem defektivy (porušený vztah k výchově), vyskytují se především u sociálně narušené mládeže, ale i u dalších kategorií postižené mládeže.“¹⁵

V. Pokorná definuje poruchy chování jako negativní odchylky v chování osob od normy. Normou přitom rozumí to, co jako běžné očekávají a hodnotí jiné osoby nebo skupiny, přičemž nikdy nemůžeme hodnotit chování jedince bez sociálního kontextu.

Podle WHO (World Health Organization) jsou poruchy chování „charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Je-li takové chování u daného jedince extrémní, mělo by porušovat sociální očekávání přiměřeně věku a proto být závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v adolescenci. Ojedinelé disociální nebo kriminální činy nejsou samy o sobě důvodem pro tuto diagnózu, která vyžaduje, aby charakter takového chování byl trvalý.“¹⁶

O. Matoušek ve Slovníku sociální práce užívá pojmu poruch chování (behavior disorders) u dětí ve středním, vyšším školním věku a u mládeže, která překračuje sociální normy. Poruchy chování rozděluje na poruchy chování závažných forem, to jsou ty, které ohrožují na zdraví a životě svého nositele nebo jiné lidi. Patří mezi ně sebepoškozování, napadání druhých, šikana. Méně závažné poruchy chování mohou jiné lidi, ale také toho, kdo se jich dopouští, poškozovat sociálně nebo ekonomicky. Sem začleňuje např. soustavné lhaní,

---

¹⁵ EDELSBERGER, L. *Defektologický slovník*. Jinočany: H&H, 2000, s. 269

¹⁶ PALČOVÁ, A. *Duševní poruchy a poruchy chování*. Mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize: popis klinických příznaků a diagnostická vodítka, Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2000, s. 250

ničení věcí, útěky, krádeže nebo sexuální chování na veřejnosti. Častěji bývají poruchy chování diagnostikovány u chlapců, méně u dívek. Matoušek, ale i jiní autoři, jako např. Koukolík, je spojuje s nekvalitním výchovným prostředím (selhávající rodina, ústavní péče), s extrémní chudobou, se syndromem hyperaktivity, s poruchami učení, se smyslovými poruchami. U určitého procenta dětí bývají předešlou k pozdějšímu kriminálnímu chování nebo k duševní nemoci. Matoušek upozorňuje na nutnost pečlivého zkoumání klienta (zážitkový a vztahový kontext, shromáždění údajů o klientovi i od blízkých osob, přímé pozorování klienta v různých situacích).

2.2 Příčiny a projevy poruch chování

2.2.1 Příčiny

Příčiny vzniku poruchového chování mohou být podle M. Vágnerové různé. Obvykle se však počítá nepříznivý vliv většího počtu různých rizik. To znamená, že jde o multifaktoriální podmínění. To způsobí poruchu chování v dětském věku a dospívání. Tyto vlivy můžeme rozdělit na genetické a vlivy prostředí.

Dle Koukolíka a Drtilové: „Riziko vzniku poruchy chování v dětském věku a v dospívání je vyšší u dětí, jejichž biologický nebo adoptivní rodič má nebo měl antisociální poruchu chování, nebo jejichž sourozenec již uvedenou poruchu chování má.“¹⁷ Vyšší výskyt poruchy byl prokázán mezi dětmi, jejichž biologičtí rodiče jsou závislí na alkoholu, popřípadě užívání drog, trpěli nebo trpí poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), sami měli poruchu chování, případně jsou stíženi některými duševními nemocemi. Jedním z vlivů, které se podílejí na vzniku antisociální poruchy, je kouření matek v době nitroděložního vývoje dítěte.

Mezi další rizikové vlivy, jež děti bezpochyby ohrožují, Koukolík s Drtilovou zahrnují: kriminální chování otce nebo matky, socioekonomický tlak (např. život v chudobě, v přelidněném bytě, v rodině, kde je příliš mnoho dětí, nemanželský původ dítěte, promiskuitní chování rodičů, sociální sesazení rodiny), poruchu vztahů v rodině (např. zneužívání dítěte, rozpad vztahu mezi rodiči a jejich konflikty, násilí v rodině, příliš velký věkový rozdíl rodičů, staří rodiče), oddělení dítěte od rodičů při jejich rozvodu, úmrtí rodiče, život v náhradní rodině, fakt, že jde o nevlastní dítě, velký počet stěhování dětí, těžké dlouhodobé tělesné onemocnění rodičů, nízkou inteligenci rodičů a postižení dítěte perinatálními (vztahující se k období před porodem dítěte a krátce po něm) komplikacemi, jeho vývojové opoždění, nízkou inteligenci, vysokou agresivitu a ranou delikvenci dítěte.

---

¹⁷ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*. Praha: Galén, 2008, s. 95

2.2.2 Projevy

Při výčtu projevů poruch chování si musíme být vědomi toho, že určité projevy poruchy chování mohou být symptomatické také pro jiné poruchy či přímo psychiatrické stavy či diagnózy. Na to upozorňují v literatuře různí odborníci napříč profesemi. Např. A. Palčová poukazuje na to, že v těchto případech by měla být vždy kódována základní diagnóza. „Odlišení od emoční poruchy je jasné, odlišení od hyperaktivity je méně jasné a porucha chování se s ní často překrývá.“¹⁸

Ve stejném smyslu hovoří o projevech poruch chování také Pokorná. Popisuje je od fyzické nebo slovní agresivity či tlaku na ostatní přes obelhávání a krádeže na jedné straně, až k neschopnosti kontaktu, přecitlivělosti, závislosti, k motorickému neklidu, tikům, kousání nehtů, enuréze, depresi, nekoncentrovanosti a poruchám sebevědomí na straně druhé. Termín *porucha chování* není chápán neutrálně, ale jsou s ním jednoznačně spojeny „negativní konotace“¹⁹, které se projevují vždy ve vztahu k něčemu. Právě zde Pokorná varuje před tím, že určité projevy poruch chování mohou být ve skutečnosti hluboce zkresleny subjektivním vnímáním osob, s nimiž jedinec s „poruchami chování“ komunikuje, přičemž vlastní příčiny poruchy mohou být mimo jeho chování. Takže takové chování může být jen jejich důsledkem. „Nemůžeme například jako poruchy chování označovat poruchy v chování dětí, které se projevují třeba neposlušností, a nevidět souvislost se sociálně maskovaným asociálním chováním dospělých. Nemůžeme nezkontrolovat, jak dalece nositelé takového chování své chování jako nenormální vědomě prožívají a chápou a neptat se, jak dalece tím sami trpí. Především však budeme muset zkoumat příčiny takového chování, hledat čím je vyprovokováno, a - opakuji - důsledně mluvit o dispozici k poruše chování, ne o poruše chování jako o danosti.“²⁰

F. Koukolík tuto poruchu charakterizuje jako „přetrvávající a opakované chování porušující základní práva druhých lidí nebo sociální normy a pravidla, která jsou přiměřená věku. Porušování práv a norem se projevuje třemi a více znaky v průběhu dvanácti měsíců, přitom se alespoň jeden znak objevuje v průběhu minulých šesti měsíců.“²¹

1) Agrese vůči lidem a zvířatům: ohrožování, zastrasování a vydírání druhých lidí, vyvolávání rvaček, užití zbraně (může způsobit vážné tělesné poškození), fyzická krutost vůči lidem nebo

¹⁸ PALČOVÁ, A. *Duševní poruchy a poruchy chování*. Mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize: popis klinických příznaků a diagnostická vodítka, Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2000, s. 250

¹⁹ Některé termíny (výrazy) vyvolávající jejich nesprávný výklad, záporné pocity a nežádoucí chování

²⁰ POKORNÁ, V. *Poruchy chování u dětí a jejich náprava*. Praha: Karolinum, 1992, s. 6

²¹ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouřivá a deprivantní chování*. Praha: Galén, 2008, s. 93-94

zvířatům, krádež spjatá s konfliktem s obětí (včetně ozbrojeného vloupání, nucení druhých k sexuální aktivitě). Závažný příznak je krutost vůči zvířatům.

2) Ničení majetku, zakládání ohně (cílem je způsobit vážnou škodu, nebo jiné vážné poškození cizího majetku).

3) Podvod nebo krádež (např. při vloupání do cizího objektu), časté lhaní (účelem je vyhnout se závazku nebo získat nějakou výhodu), krádež předmětu (hodnota není zanedbatelná, aniž by přitom došlo ke konfliktu s obětí).

4) Vážné porušení pravidel chování: nositel poruchy chování zůstává často proti zákazu rodičů v noci mimo domov před 13. rokem věku, objeví se dva úteky z domova na dobu delší než 24 hodin v průběhu života v rodičovském nebo v náhradním domově (popř. jeden takový útek s návratem až po delší době), časté je záškoláctví před 13. rokem věku.

2.3 Etopedie

Název pochází z řeckého slova „ethos“ (mrav) nebo „éthos“ (zvyk), paidea (výchova). V určitém slova smyslu jej můžeme překládat jako výchovu směřující k nápravě chování a jeho zvyků (zvyklostí chování).

Je pojmenováním jednoho z pěti oborů speciální pedagogiky. „Etopedie jako samostatný obor vychází z teorie speciální pedagogiky a úzce souvisí s ostatními pedagogickými i jinými vědními obory“²² (pedagogika, psychologie, patopsychologie, sociologie, etika, axiologie, psychiatrie, genetika, neurologie, filosofie, politika a další). Jedná se o pedagogickou disciplínu, která primárně využívá formativní prostředky k ovlivňování dětí a mládeže. Cíleně je využívá k podpoře rozvoje osobnosti jedinců s rizikem poruch emocí a chování a k překonání jejich bariéry v přístupu ke vzdělání. Zabývá se výchovou, převýchovou, vzděláváním a vědeckým zkoumáním osob s poruchami chování. Tuto mládež nazývají někteří autoři jako obtížně vychovatelnou, mravně vadnou, charakterově vadnou, emocionálně narušenou, maladaptivní, psychosociálně narušenou, maladjustovanou, problémovou, delikventní, sociálně narušenou aj.

Pojem etoped označuje speciálního pedagoga, který se zaměřuje na děti a mládež s výchovnými problémy. Uplatňuje se jako učitel, vychovatel, diagnostik, výchovný poradce a sociální pracovník. Místem výskytu jeho působení jsou všechna speciální zařízení pro mládež s výchovnými problémy včetně pedagogicko-psychologických poraden i nápravněvýchovných ústavů.

---

²² ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, s. 6

2.4 Klasifikace poruch chování

„Poruchy chování můžeme dělit z různých pohledů. V odborné literatuře nacházíme rozličné typy klasifikací s ohledem na vývoj poznatků v jednotlivých oborech, do kterých problematika poruch chování zasahuje.²³ V současné době je v platnosti 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí z roku 2000, která definuje základní poruchy emocí a chování (viz Příloha č. 1). Jedná se o poruchy diagnostikované obvykle v dětství a v dospívání. V. Vojtová uvádí výčet poruch chování, se kterými se může nejčastěji setkat učitel ve školním prostředí (viz Příloha č. 2).

2.4.1 Sociální klasifikace poruch chování

Skupina je nazvána podle kritéria, které je pro třídění poruch emocí a chování rozhodující. Sociální dimenze je zde základním měřítkem pro diagnostiku poruchy. V současnosti se v české a i slovenské pedagogické literatuře setkáváme s tímto tříděním nejčastěji. Je zaměřeno na charakter konfliktu se sociálním prostředím, ve kterém jedinec žije. „Jedná se o klasifikaci poruch chování na disociální, asociální a antisociální, přičemž termín disociální se někdy slučuje s asociálním.“²⁴

Dle Pipekové je dítě zařazováno do jednotlivých skupin poruch chování v závislosti na stupni narušování norem.

Disociální porucha chování

„Jde o nespolečenské, nepřiměřené chování, které se však dá zvládnout přiměřenými pedagogickými postupy, nenabývá sociální dimenze. Takové chování se objevuje v určitých vývojových obdobích (nástup do školy, puberta) nebo bývá průvodním jevem jiného primárního postižení (např. lehké mozkové dysfunkce, neuróz apod.). Disociální chování má přechodný charakter a je snadno ovlivnitelné v pozitivním slova smyslu přiměřeným intervenčním opatřením.“²⁵ U jedinců s disociálním chováním často pozorujeme nedostatek empatie, egoismus, nadměrné zaměření na sebe a na zvýrazňování svých potřeb. Mezi tyto poruchy v dětství a dospívání patří např. přestupky proti školnímu řádu, vzdorovitost, nekázeň.

---

²³ MICHALOVÁ, Z. *Sonda do problematiky specifických poruch chování*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2007, s. 19

²⁴ MICHALOVÁ, Z. *Sonda do problematiky specifických poruch chování*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2007, s. 19

²⁵ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s. 360

Asociální porucha chování

Chování se projevuje výraznějšími problémy a je v rozporu se společenskými normami, s očekáváním sociálního okolí. U dítěte dochází k opakovanému a dlouhodobému narušování společenských norem, norem morálky dané společností, ale nepřekračuje právní předpisy. „Dopad jeho chování negativně ovlivňuje jeho samotného.“²⁶ K projevům asociálního chování se řadí útky, toulky, záškoláctví, demonstrativní sebepoškozování, závislostní chování.

Antisociální porucha chování

Jedná se o chování, kterým dítě jedná proti zákonům společnosti. V podstatě jde o trestnou činnost. Důsledky chování dítěte s antisociálním chováním jsou takové, že poškozuje samo sebe i společnost. K formám antisociálního jednání patří veškerá trestná činnost (krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy), vystupňované násilí a agresivita, terorismus, organizovaný zločin a trestná činnost související se závislostmi.

2.5 Prevence poruch chování

U poruch chování dětí a mladistvých je kladen velký důraz na jejich prevenci, případně včasné podchycení a nápravu v raných fázích jejich rozvoje. Jedná se hlavně o psychologické, pedagogické a sociální působení. Nemá zde příliš velký význam medikamentózní léčba, ta se týká jen některých skupin jedinců s problémovým chováním, např. drogově závislých.

Pedagogický slovník chápe prevenci jako: „Soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně-patologickým jevům.“²⁷ Průcha dále uvádí primární prevenci, která má zabránit vzniku nežádoucích jevů, sekundární prevence se snaží nežádoucí jevy včas odhalit a pracovat s nimi už v rané fázi jejich vzniku a cílem prevence terciární je zabránit dalším komplikacím, když už nežádoucí jevy běží.

Obecně jsou využívány tři stupně preventivních strategií - primární, sekundární a terciární prevence. „Primární, sekundární, v některých případech i terciární prevencí jsou programy zlepšující fungování rodiny u dětí a mládeže jakéhokoli věku. V našem prostředí se pro ně začíná užívat název *sanace rodiny*. Tyto programy by měly ovlivňovat výchovný styl rodičů, jejich angažovanost, měly by posilovat schopnost rodičů řešit náročné situace

---

²⁶ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s. 360

²⁷ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 218

týkající se partnera, širší rodiny i samotného dítěte, stanovovat dítěti meze přijatelného chování a v případě potřeby uplatňovat vůči dítěti přiměřené sankce.“²⁸

2.5.1 Primární prevence

Tento primární preventivní program chápeme jako intervenci před vznikem delikventního chování. Jedná se o program zasahující příslušnou cílovou skupinu, u které se ohrožení dá předpokládat a u níž riziko ještě nemělo negativní důsledky.

Zaměřována je na výchovné, vzdělávací, osvětové a poradenské aktivity, které pozitivně ovlivňují mládež a optimalizují životní podmínky mládeže.

„Cílem primární prevence je zabránit vzniku nových problémových situací a poruchového chování. S primární prevencí se běžně setkáváme již v mateřských školách, základních školách a školských zařízeních, která sdružují děti již od útlého věku. Tato etapa prevence zahrnuje například výcvik sociálních dovedností, komunikace, spolupráce, vedení k zachovávání správných pravidel chování a norem, respektování autority, apod. Primární prevence je tedy všeobecná systémová preventivní strategie užívaná v běžných zařízeních u dětí, které se zatím neprojevují jako děti s problémovým či dokonce poruchovým chováním.“²⁹

2.5.2 Sekundární prevence

Výraz sekundární prevence se užívá pro práci s dětmi, u kterých se projevilo problémové nebo poruchové chování, ale buď jen v náznaku, nebo v míře, která se zatím nedá přesně identifikovat. Může být nazývána též mimosoudní intervencí. Podle O. Matouška a A. Kroftové u dětí mladšího školního věku můžeme zjišťovat např. tzv. predelikventní chování (záškoláctví, napadání spolužáků, drobné krádeže, negativní postoj k učiteli, lhaní dospělým), které má podle výsledků soudobého výzkumu vzájemný pozitivní vztah s pozdějším kriminálním chováním. Tato skupina dětí a žáků bývá často nazývána „rizikovou skupinou“.

Cílem sekundární prevence je především zabránit šíření negativního chování a patologických vlivů a minimalizování rizik u konkrétních dětí. Jako příklad sekundární prevence můžeme uvést speciální individuální nebo skupinovou subvenci dětí, které potřebují určitou pomoc s výukou formou doučování, řešení problémů školních, osobních nebo rodinných, např. podporou ze strany učitele, výchovného poradce, metodika prevence, spoluprací s rodinou a dalšími zúčastněnými odborníky.

---

²⁸ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 274

²⁹ JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 32

2.5.3 Terciární prevence

Zaměřena je velmi úzce a specializovaně na dítě s vážnými poruchami chování a emocí. „Cílem této oblasti je eliminovat konkrétní jedince z intaktní společnosti a ohraničit jejich poruchové chování tak, aby nedošlo k šíření poruchového chování a přidružení dalších patologických jevů. Tato oblast speciálně pedagogických přístupů zahrnuje, kromě zavedení individuálních vzdělávacích plánů, také práci s dítětem ve středisku výchovné péče a ústavních zařízeních v rámci vyloučení dítěte z běžného neporušeného dětského kolektivu.“³⁰ Terciární prevence je posledním závažným stupněm, zahrnuje práci s drogově závislými a odsouzenými.

Pokud mají být preventivní programy efektivní, nemohou spočívat pouze v jednorázovém osvětovém poučení rodičů či ve formálně prováděném dohledu nad rodinou ze strany sociálního pracovníka.

2.5.4 Osvědčená preventivní opatření

Mluvíme-li o prevenci poruch chování, klademe si zejména následující otázky: Jak můžeme chránit naše děti před poruchami chování a emocí? Jak minimalizovat riziko značných důsledků poruch chování a emocí? Na tyto otázky si můžeme odpovědět dvěma následujícími modely preventivních přístupů.

1) Zvyšování odolnosti dítěte

Stává se, že u některých dětí se i přes různé těžkosti nevyvinou poruchy chování a u některých ano. Existuje snad nějaká pozitivní vlastnost, která jim brání, aby nepodlehly poruchám chování? Tuto vlastnost můžeme nazvat jakousi „odolností“. Patří sem čtyři základní atributy tzv. „odolného“ dítěte:

- a) dítě, které je odolné, je „sociálně kompetentní“ (= je schopné navázat bez problémů pozitivní vztahy s vrstevníky i dospělými)
- b) dítě má velmi dobrou schopnost vyřešit problémy (= umí hledat příčiny problému, přijmout pomoc od ostatních)
- c) děti jsou „autonomní“ (= jsou schopny být samostatné, nezávislé a mají silnou osobnost)
- d) děti, si stanovují jasné cíle, jsou schopny předvídat situaci (= vidí budoucnost nadějně)

---

³⁰ JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 33

Z výše uvedených vlastností odolného dítěte a z výzkumů, které byly vedené tímto směrem, vyplývá pro vychovatele a učitele důležitý poznatek: „Vychovatel (učitel) by se měl stát prostředkem k posilování odolnosti proti patologickým vlivům zvláště pak u rizikové skupiny dětí.“³¹

2) Podpora pozitivního chování

Jedná se o velmi rozšířenou strategii, která byla vyvinuta proto, aby se problematické chování vůbec neobjevilo. Pokud se objeví, tak aby se dále nerozšířilo a nerozpínalo do větších rozměrů. „Myšlenka podpory pozitivního chování je prostá: vždy je lepší předjímat než řešit již vzniklé problémy a je důležitější odměňovat správné chování než trestat to špatné.“³²

Tento přístup můžeme formulovat jako použití pozitivních zásahů (odměn) za chování dítěte, abychom dosáhli důležitých systematických změn. K tomu může dojít skrze různé činitele, jakými jsou prospěch, začlenění a ovlivnění rodiny, získávání pozitivních, přátelských vztahů (mezi vrstevníky, učiteli). Přístup podpory pozitivního chování zdůrazňuje myšlenku, že poruchy chování a emocí nesouvisí pouze se samotným dítětem, ale také s prostředím, ve kterém se pohybuje a žije.

---

³¹ JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 34

³² JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 35

3. SYSTÉM ÚSTAVNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

3.1 Ústavní a ochranná výchova

3.1.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova je definována jako ústavní péče. Jedná se o opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí a schválené soudem. Soud ji nařizuje podle Zákona o rodině nebo podle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže dětem do 18 let z důvodů výchovných nebo sociálních.

„Ústavní výchova trvá tak dlouho, jak je nezbytně nutné, nejdéle do dosažení zletilosti. O jejím zrušení opět rozhoduje soud. Zrušena může být kdykoliv na základě žádosti zákonných zástupců, pokud splnila svůj výchovný účel anebo pokud pominuly důvody, pro které byla nařízena. Výjimečně může být tato výchova prodloužena až do devatenácti let (v zájmu dokončení vzdělávání), ale se souhlasem jedince, kterého se týká.“³³

3.1.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova se nařizuje jedincům od 12 do 18 let podle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

- 1) Soud ji nařizuje v případě, kdy dítě starší než 12 let a mladší než 15 let spáchá čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest.
- 2) Soud nařizuje ochrannou výchovu za trestný čin mladistvým mezi 15 a 18 lety, pokud je pravděpodobné, že bude mít větší efekt než uložení trestu odnětí svobody.

„Ochranná výchova se realizuje pouze ve speciálních školských výchovných zařízeních. Trvá do dosažení zletilosti. Stejně jako ústavní výchova může být soudem prodloužena až do 19 let a to pokud nesplnila svůj účel.“³⁴

3.2 Systém školských zařízení

Školská zařízení pro děti a mladistvé s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou poskytují dětem ve věku od 3 do 18 let plné přímé zaopatření. Instituce v tomto případě zajišťuje jak výchovu a vzdělávání dítěte, tak i sociální zázemí a péči. Do těchto školských zařízení děti přicházejí na základě rozhodnutí soudu o ústavní nebo ochranné výchově, na základě předběžného opatření, popř. na základě žádosti osoby odpovědné za výchovu (viz Příloha č. 3).

---

³³ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s. 366

³⁴ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s. 367

Podle J. Pipekové je to v případech:

- 1) Kdy rodiče nejsou schopni z různých důvodů zajistit podmínky pro zdárný vývoj jejich dítěte v rodině.
- 2) Kdy porucha chování dítěte je takového stupně a intenzity, že ohrožuje jeho zdárný vývoj nebo kdy dítě v důsledku poruchy chování porušuje zákonné normy a jeho chování by bylo v případě jeho trestné odpovědnosti chápáno jako trestný čin.
- 3) Kdy v důsledku poruchy chování porušuje dítě zákonné normy, dítě je již trestně odpovědné a ústavní či ochranná výchova je mu nařízena či uložena jako alternativní trest.
- 4) Kdy v důsledku chování dítěte mezi 12-15 rokem porušuje zákonné normy takovým způsobem, za který by byl dospělému uložen výjimečný trest.

Zařízení mohou být diferencována podle věku, mentální úrovně, zdravotního postižení, stupně obtížnosti výchovy, nebo pro děti starší 15 let také podle pohlaví.

Druhy zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou:

- a) diagnostický ústav (dětský diagnostický ústav, diagnostický ústav pro mládež)
- b) dětský domov
- c) dětský domov se školou
- d) výchovný ústav

Ve svém následujícím výčtu se budu soustředit pouze na ta školská zařízení, která se váží k mladistvým.

3.2.1 Diagnostický ústav pro mládež

Diagnostický ústav pro mládež přijímá ke komplexnímu vyšetření jedince, kteří působí výchovné potíže nebo ty, u kterých byl ohrožen mravní vývoj. Dále je zde umísťována mládež s opožděným duševním vývojem, s narušenou osobností a k dočasnému pobytu jsou přijímány i ty děti, které byly zadrženy policií na útěku od rodičů či z výchovného zařízení. Zařízení je určeno pro děti ve věku od 15 do 18 let. Ve vztahu k edukaci dítěte plní diagnostický ústav úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické, organizační,

metodické a koncepční. Během osmitýdenního pobytu, by mělo být dítě plně diagnostikováno, a to po stránce pedagogické (etopedické), psychologické, sociální a zdravotní (psychiatrické i jiné). Jedinci jsou následně na základě výsledků diagnostiky, zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení umístováni do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Zákon však také umožňuje v rámci moderních přístupů navrácení dítěte do prostředí původní rodiny, a to např. s dohledem kurátora pro mládež nebo pracovníka sociální péče apod. „Po celou dobu pobytu v diagnostickém ústavu se zajišťuje stav vědomostí, znalostí, dovedností a návyků mladistvých. Zřizují se zde diagnostické třídy s diferencovaným vyučováním. Počet svěřenců ve třídě i v jedné výchovné skupině je maximálně 12.“³⁵

3.2.2 Dětský domov

Dětský domov je instituce, která zajišťuje výkon ústavní výchovy jedinců od 3 do 18 let, kteří zpravidla nemají závažné poruchy chování. Jeho úkolem je nahradit dítěti běžnou rodinu, která se o ně nemůže nebo neumí postarat. „Výchovní pracovníci zde pečují o děti podle jejich individuálních potřeb a plní zejména výchovné, vzdělávací a sociální cíle.“³⁶ Do dětského domova mohou být rovněž umístovány i nezletilé matky s dětmi. Základní jednotkou jsou rodinné skupiny dětí různého věku a pohlaví po 6–8 dětech. Struktura dětského domova, jeho denní režim a systém komunikace má za úkol přizpůsobit se co nejvíce zvyklostem běžné rodiny.

3.2.3 Dětský domov se školou

V tomto školském zařízení dochází k edukaci dětí s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo vyžadují-li pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu výchovně-léčebnou péči. Do dětského domova se školou jsou zařazovány také děti s uloženou ochrannou výchovou a nezletilé matky se svými dětmi. Tento typ zařízení je pro děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. „Pokud po ukončení povinné školní docházky pokračuje závažná porucha chování a dítě se nemůže vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, bývá přeřazeno do výchovného ústavu.“³⁷ Při výchovném ústavu bývá jako jeho součást zřizována základní škola, kde výuka probíhá většinou ve třídách s více ročníky.

---

³⁵ ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. s. 140

³⁶ JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 39

³⁷ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s. 369

3.2.4 Výchovný ústav pro mládež

Výchovný ústav pro mládež je určen pro mladistvé ve věku 15 do 18 let, výjimečně až do ukončení přípravy na povolání, pokud byla ochranná či ústavní výchova prodloužena soudem. Zařazováni jsou zde mladiství ve věku od 15 let, u nichž soud nařídil ústavní výchovu pro závažné porušení kázně nebo uložil ochrannou výchovu. Délka pobytu ve výchovném ústavu pro mládež trvá od 1 do 4 let, po celou tuto dobu je mladistvým poskytována soustavná individuální péče. Cílem péče ve výchovném ústavu je snaha pomoci vytvořit si novou hierarchii hodnot a norem, správný náhled klienta na sebe i na svět kolem sebe. Mladiství jsou zde učeni řešit problémy společensky přijatelným způsobem s cílem začlenit je znovu do společnosti.

4. PRÁCE KURÁTORA

V následující kapitole se zaměřím na práci kurátora pro mládež. Nejprve se budu věnovat definici pojmu „kurátor pro mládež“, dále se budu zabývat etickým kodexem a na závěr se zmíním o syndromu vyhoření, jež představuje pro tuto profesi velké riziko.

4.1 Definice pojmu „kurátor pro mládež“

S termínem „kurátor pro mládež“ se v odborné literatuře setkáváme poměrně často, nicméně tento pojem však není prakticky nikde přesně vymezen. Považuji tedy za příhodné poukázat na tuto záležitost. Prošla jsem si proto několik odborných knih, slovníků a encyklopedií a další literatury, ve které se s tímto pojmem setkáváme, a v následujícím textu bych se pokusila dojít k ucelené definici tohoto pojmu.

Zpočátku bych se pozastavila u významu samotného slova „kurátor“. Pochází z latinského slova *curator*, jehož základem je „*curo*“, což bývá vykládáno jako: pečovat, hledět, starat se o co, dbát, všímat si čeho, stát o co; obstarávat, opatrovat, ošetřovat; přát si; spravovat, řídit; léčit, hojit; opatřit, poručit. Můžeme z toho tedy odvodit, že kurátor je jakýsi „správce“ svých klientů. Z čehož vychází i role kurátora, který by měl o své klienty jak pečovat, opatrovat je, tak je i vést, poroučet a být jim nápomocen.

Již před rokem 1989 vznikla soustava státních orgánů, která bez zásadních změn přečkala do současnosti. Právě jednou z nich je také kurátor pro mládež.

Opřeme-li se o Malou Československou encyklopedii pocházející z r. 1986, setkáváme se již s termínem „kurátor“, který je zde uváděn jako: „osoba, které je svěřena péče o něco, správce, opatrovník. V evang. církvích laický představený výboru sborového, seniorátního nebo synodního.“³⁸

Slovník cizích slov vymezuje pojem „kurátor“ jako osobu, které je svěřena péče o něco, tento pojem můžeme chápat i jako správce či právní opatrovníka.

O. Matoušek, P. Kodymová a J. Kolářková líčí „kurátora pro mládež“ jako státního úředníka. Jeho úkolem je zabývat se dětmi z nefunkčních rodin; dětmi, které vedou nečinný či nemravný život; dětmi, které zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo jiné návykové látky; dětmi živícími se prostitucí; dětmi, které spáchaly čin jinak trestný před dovršením 15. roku; také dětmi utíkajícími z domova a těmi, na nichž byl trestný čin spáchán.

---

³⁸ KVASIL, B. a kol. *Malá Československá encyklopedie*. Sv. 3, I-L, Praha: Academia, 1986, s. 663

Hlavním posláním kurátora pro mládež je poskytovat pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů s cílem umožnit dítěti začlenění do společnosti. Zákon kurátorovi ukládá, aby sledoval, jak tyto děti tráví svůj volný čas, s kým se stýkají, nutné je i sledovat jejich projevy nesnášenlivosti a násilí.

O. Matoušek ve Slovníku sociální práce líčí pojem kurátora pro mládež podle mého názoru velmi pěkně, jasně, výstižně a pochopitelně. „Kurátor pro mládež (office in charge of youth in risk) v ČR je odborný pracovník státní sociální pomoci, který se zabývá dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli trestné činnosti i jejich rodinami, jimž poskytuje poradenskou a socioterapeutickou pomoc.“³⁹

Kurátor pro mládež je tedy speciální pracovník, který vykonává úkoly na úrovni sociálně právní ochrany a prevence poruch chování. Pracuje na sociálních odborech okresních či obvodních úřadů.

O. Matoušek a A. Kroftová stručně zmiňují v knize *Mládež a delikvence* činnost kurátora pro mládež. Ten se ve své péči zaměřuje na:

1. děti mladší než 15 let, které se dopustily činu, jenž by byl u staršího člověka klasifikován jako trestný
2. mladistvé ve věku 15-18 let, kteří se dopustili přestupku nebo trestného činu a bylo u nich zahájeno trestní stíhání
3. děti a mladistvé, kteří mají opakované vážné poruchy chování (např. útěky z domova, zneužívání návykových látek, závislost na hracích automatech, absence ve škole)

4.2 Etický kodex

Práce kurátora pro mládež se stejně jako jiné profesní skupiny sociálních pracovníků řídí etickým kodexem. V následujícím textu bych ráda vyzdvihla etický kodex, jeho obsah a přínos pro sociálního pracovníka, v mém případě kurátora pro mládež.

Etický kodex je považován za jakési vodítko pro rozhodování, jednání nebo při zastávání určitých postojů v rámci sociální práce, při výkonu funkce kurátora pro mládež. Přispívá k vytvoření dobrého vztahu s klientem, a tím i k bezproblémovému průběhu případové práce.

---

³⁹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 99

Můžeme říci, že se jedná o jakousi morální normu, kterou je možno rozdělit do tří navzájem se prostupujících rovin. První směřuje do osobní roviny a je v souladu s hodnotovou orientací a svědomím jedince - sociálního pracovníka, v našem případě kurátora pro mládež. Druhá by měla regulovat profesní různorodost sociálního pracovníka, který vykonává svou sociální práci založenou na stejném základě. Ten se následně liší v jednotlivých oblastech, jako je např. sociální práce ve vězeňství, zdravotnictví, ve veřejné správě atd. Třetí, poslední oblast, směřuje ke klientovi, respektive k celé společnosti.

I přes důležitost etického kodexu je nutno podotknout, že nesmí sloužit jako donucovací prostředek, ne však ani jako ustrnulá poučka. Život nám přináší celou řadu nových a nejasných situací, na které ani sebelépe formulovaný kodex nemůže vždy nalézt správné a jedno jediné možné stanovisko.

Etický kodex vychází především z hodnot lidských práv, jedinečnosti každého z nás a respektování lidské odlišnosti. Důraz je kladen také na vedení k soběstačnosti, uspokojování potřeb k seberealizaci každého klienta a jeho účasti na vlastním životě. Pro sociální pracovníky je přínosem v tom smyslu, že jim ukazuje směr pravidel etického chování, a to jak ve vztahu ke klientovi a společnosti, tak k zaměstnavateli, svým kolegům a profesi, kterou vykonává.

Znalost etických zásad pomáhá kurátorovi pro mládež ke snadnějšímu ztotožnění se s jeho profesí, kolegy a s jeho místem ve společnosti.

Přesné znění Etického kodexu je přiložené v příloze této práce (viz Příloha č. 4).

4.3 Syndrom vyhoření

Existují profese, ve kterých jsou při výkonu své činnosti pracovníci přetěžováni množstvím lidí, o něž se mají postarat a se kterými přicházejí každodenně do kontaktu. Může se stát, že tito pracovníci nemají pro svou práci vhodné podmínky, jejich přílišná soucitnost je vyčerpává či nejsou pro kontakt s klienty dobře vycvičení, takže se jim práce nedaří.

K takto rizikovým profesím řadíme také práci kurátora pro mládež, která patří do kategorie tzv. pomáhajících profesí. Pro takové profese je typické, že mohou jedince dostatečnou energií zásobit, ale častěji se stává, že ji naopak značně odebírají. „Je-li naše energetická bilance dlouhodobě záporná (nemáme-li zdroje radosti v životě a nejsme-li dobře zakotveni v těle), dostaneme se do stavu, pro který se ustálil termín *syndrom vyhoření*.“⁴⁰

---

⁴⁰ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997, s. 101

4.3.1 Definice pojmu „syndrom vyhoření“

Slovník sociální práce definuje syndrom vyhoření (anglicky burn-out syndrome) takto: „Soubor příznaků vyskytující se u pracovníků pomáhajících profesí odvozený z dlouhodobé nekompenzované zátěže, kterou přináší práce s lidmi. Je to stav psychického, někdy i celkového vyčerpání doprovázený pocity beznaděje, obavami, případně i zlostí. Pracovní motivace klesá, výkon se zhoršuje, klesá i sebevědomí. V chování ke klientům je patrný zvětšující se odstup, důraz na pravidla a disciplínu, na formální stránky programů, na racionalitu, někdy i vysloveně odmítavé nebo negativní postoje.“⁴¹

Podle O. Matouška je syndrom vyhoření charakterizován následovně: „Syndrom vyhoření je soubor typických příznaků vznikajících u pracovníků pomáhajících profesí v důsledku nezvládnutého pracovního stresu.“⁴² Prakticky u každého pracovníka se po určité době objeví některé jeho projevy. Nejnáročnější práci představuje práce s klienty, kteří jsou v určitém zařízení nedobrovolně - jako např. vězení, výchovné ústavy, některá oddělení psychiatrických léčeben apod. nebo nejsou dostatečně motivováni účastnit se určitých programů, a i přes to do nich byli začleněni a jejich postoj byl pasivní. Dále s klienty velmi vážně postiženými, umírajícími, s klienty, jejichž chování je velmi vzdáleno sociální normě nebo se chovají agresivně, k personálu jsou hyperkritičtí či se dokonce snaží sociální služby zneužívat. Sociální pracovník, v našem případě kurátor pro mládež, je ve své pracovní činnosti angažován svou osobností. Dosáhnout pocitu uspokojení je pro něho obtížnější než v jakýchkoliv jiných profesích.

4.3.2 Projevy syndromu vyhoření

K. Kopřiva uvádí hlavní projevy syndromu vyhoření, mezi něž patří: deprese, lhostejnost, cynismus, stažení se z kontaktu, ztráta sebedůvěry, časté nemoci a tělesné potíže. O. Matoušek, který tyto projevy definuje změnou v chování pracovníka, uvádí i to, že pracovník se dostává do konfliktu s klienty, lpí na standardních a zavedených postupech, ztrácí schopnost tvořivého přístupu k práci, které nevěnuje dostatečné množství energie, preferuje činnosti, při kterých nepřichází do kontaktu s klienty (administrativní činnost, činnost směřující ven z vlastní instituce), klade větší důraz na svou pracovní pozici, na mzdu a jiné výhody plynoucí ze zaměstnání, uvažuje o účinnosti služby a v ojedinělých případech se může objevit i zneužívání klientů pracovníkem.

⁴¹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 263

⁴² MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 55

O. Matoušek uvádí určité typy pracovišť, které specifickým způsobem přispívají k rozvoji syndromu vyhoření.

Jedná se o pracoviště, kde:

- není věnována dostatečná pozornost potřebám personálu
- nejsou noví členové zacvičeni již zkušeným personálem
- neexistují plány osobního rozvoje personálu
- nemá pracovník možnost svěřit se kompetentní osobě, na jaké potíže při své práci narazil, a poradit se s ní o možnostech řešení
- převládá soupeřivá atmosféra
- mezi sebou soupeří zneprátené skupiny pracovníků, kteří do svých konfliktů zaplétají i klienty
- personál představuje silnou byrokratickou kontrolu chování, příp. i klientů

4.3.3 Prevence syndromu vyhoření

Prevenčí syndromu vyhoření je kvalitní příprava pracovníka na profesi, jasná definice poslání organizace v níž pracuje a metod práce, které využívá. Dále definice profesionální role pracovníka a jeho náplně práce, možnost využití profesionálního poradenství poskytovaného zkušeným odborníkem, programy osobního rozvoje pracovníků a podpora dalšího vzdělávání. Důležitá je též průběžná supervize a případové porady. Pracovník by měl udržovat optimální angažovanost ve vztahu ke klientům, oddělovat práci od osobního života a snažit se o pestrost režimu práce.

II. Praktická část

5. METODOLOGIE

V této kapitole se budu věnovat šetření, které jsem uskutečnila v době od září r. 2011 do března r. 2012 v nepravidelných intervalech na jednom z úřadů pražské městské části.

5.1 Šetření

Mé šetření je postaveno především na průběhu mé praxe, kterou jsem vykonávala na oddělení OSPOD. Dále využívám výpovědi kurátorky, se kterou jsem byla v průběhu svého průzkumu v intenzivním kontaktu. Šetření uzavírám dvěma případovými studii.

Pro zpracování kazuistik jsem volila stejné pohlaví osob - tedy dva chlapce, s rozdílnými problémy: v prvním případě se jedná o jedince, jehož problémové chování pozorujeme třetím rokem, zatímco u druhého chlapce byl problém pouze jednorázový. Chtěla jsem zde poukázat na rozdílnost v přístupu a pomoci kurátorky pro mládež těmto klientům. Kromě sběru dat ze spisových materiálů jsem měla možnost seznámit se s oběma klienty včetně jejich rodičů na úřadě. Byla jsem též přítomna u výsledku obou chlapců na policii.

V praktické části své bakalářské práce přibližuji činnost kurátora pro mládež. Rozhovorem s kurátkou ilustruji její vlastní postoj k práci, popisuji její přístup ke svým klientům a celkově vyobrazuji její osobnost. Mezi další vymezené cíle mé práce bych přiřadila přehledné zpracování kazuistik konkrétních chlapců, přiblížení jejich případů a vyjádření kurátorky k nim.

5.2 Použité metody

Při sběru dat jsem se snažila získat co nejobjektivnější představu o práci kurátorky pro mládež a co nejkomplexnější obraz osobnosti klienta, proto jsem využila metody pozorování, rozhovoru, analýzy dokumentace a následné zpracování kazuistik z nich.

5.2.1 Pozorování

Tuto metodu jsem využila především při mapování prostředí na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Snažila jsem se tak získat přehled o tomto pracovišti, poměrech mezi jednotlivými pracovníky a práci konkrétní kurátorky pro mládež.

Dále jsem se účastnila policejního vyšetřování dvou klientů, jejichž kazuistiky jsou uvedeny níže. Při výslechu na policii jsem v obou případech využila individuálního a komplexního pozorování. Zaměřila jsem se na styl klientova vyjadřování a postoj, kterým přistupuje k problému. Zároveň jsem sledovala, jak komunikuje s autoritou a jaké je jeho chování při výslechu.

5.2.2 Rozhovor

Rozhovoru jsem využila při komunikaci s konkrétní kurátorkou pro mládež. Volila jsem otevřený druh otázek, který je zcela svobodný, a sledovala jsem, jaký postoj ona sama k odpovědi zaujme. Rozhovorem s kurátorkou jsem chtěla podat výpověď o tom, jak vidí práci kurátora ze své pozice, co pro ni obecně pomoc svým klientům znamená a jak ji ona sama praktikuje. Záznam z rozhovoru s kurátorkou jsem prováděla v jeho průběhu, což celý proces na jednu stranu zpomaluje, ale na stranu druhou přináší přesnější výpovědi.

5.2.3 Analýza dokumentů

Analýzu dokumentů jsem využila při práci se spisy (opatrovnickými materiály klientů). Seznámila jsem se tak s případy klientů, získala vhled do jejich situace a následně jsem z těchto dokumentů zpracovala kazuistiky potřebné pro mou práci. Mezi analyzované dokumenty patřily sociální záznamy, zprávy z diagnostického ústavu, záznamy kurátorky z pohovoru s klientem, znalecké posudky z psychologie a psychiatrie, protokoly o výslechu mladistvého obviněného na Policii ČR, usnesení o zahájení trestného stíhání mladistvého od Policie ČR, zprávy ze škol, žádosti o šetření od obvodního státního zastupitelství, zprávy o rodinných a výchovných poměrech mladistvého. Dokumenty byly jak v ručně psané, tak v tištěné podobě.

5.2.4 Kazuistika

Kazuistiku nazýváme též případovou studií. Zabývá se popisem jednotlivých případů. Jedná se o takový způsob práce, kdy si přehledně uspořádáme všechna fakta, jež jsou o případu známa, a následně je analyzujeme. Metoda případové studie nám umožní pochopit daný případ do hloubky. Ve své práci uvádím kazuistiky dvou klientů, které ukazují na dva zcela odlišné případy.

6. VYOBRAZENÍ PRŮBĚHU ŠETŘENÍ

V této části se budu snažit co nejlépe nastínit průběh své praxe, kterou jsem uskutečnila na OSPOD v jedné z pražských městských částí. Zaměřím se na popis tohoto oddělení, dále se pak budu věnovat podrobně náplni práce kurátorky pro mládež, u které jsem měla možnost praxi absolvovat. Popíši její práci s klienty, nastíním zákonné vymezení jejich kompetencí a poukážu i na práci se spisy, kterou jsem si mohla sama vyzkoušet.

6.1 Činnost kurátora pro mládež

Práce kurátora pro mládež je nezbytnou součástí sociálně-právní ochrany dětí a sociální prevence. V současné době pracují kurátoři pro mládež v České republice na obecních úřadech s rozšířenou působností, popř. na úřadech městských částí statutárních měst. Zde existuje odbor sociálních věcí, který má několik oddělení (oddělení péče o děti a rodinu, oddělení sociální prevence nebo oddělení sociálně právní ochrany). Z hlediska etopedické problematiky je nejdůležitější oddělení péče o děti a rodinu, k jehož pracovníkům mimo jiné patří i kurátoři pro mládež.

Přestože je činnost kurátora pro mládež součástí sociálně-právní ochrany dětí, nese s sebou určité zvláštnosti, které jsou pro jeho práci charakteristické a nezaměnitelné. Výrazná specifika a obsahová náročnost v kurátorské práci vyžadují pochopení, podporu a kolegiální zázemí jak ze strany přímých nadřízených, tak i ze strany kolegů, sociálních pracovníků.

Jak jsem již výše zmínila, svou praxi jsem vykonávala na úřadě jedné z městských částí Prahy. Kurátorka pro mládež zde pracuje pod odborem sociálních věcí - oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Sociálně-právní ochranou dětí podle Zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí se rozumí zejména:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte s ochranou jeho jmění
- c) působení, které směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny

Činnost kurátorky pro mládež je vymezena několika právními předpisy. Krom již zmíněného zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, vychází činnost pracovníků OSPOD z právních norem (viz Příloha č. 5).

6.2 Pracovníci OSPOD

Konkrétní kurátorku pro mládež, se kterou jsem měla možnost spolupracovat, budu nadále nazývat Paní M.. Právě tato paní mi pomohla problematiku kurátora mládeže přiblížit.

Nejprve mi vysvětlila chod jejich OSPOD. V konkrétním oddělení je vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí, jež zodpovídá za chod oddělení, řeší problematické případy, zastupuje nezletilé při jednáních, navštěvuje matky pečující o dítě ve věznici. Tato vedoucí v době nepřítomnosti pracovníka náhradní rodinné péče zpracovává agendu náhradní rodinné péče, sleduje výkon NRP v rodině a účastní se jednání poradního sboru Magistrátu hl. m. Prahy. Mezi další pracovníky oddělení patří 2 sociální pracovníce, kurátorka pro mládež, kterou je právě Paní M., dále k tomuto oddělení spadá osoba plnící funkci sociálního pracovníka, protidrogového koordinátora a koordinátora prevence kriminality zároveň a poslední zaměstnankyní je pracovníce pro náhradní rodinnou péči, která zastává současně i na poloviční úvazek post kurátorky pro mládež. Co se týká složení personálu, jednostranně převažuje ženská složka. Na oddělení je pouze jeden muž.

Paní M. je energická, ochotná, příjemná, komunikativní žena středního věku. V oddělení, ve kterém pracuje, převládá vstřícná, klidná komunikace a kolegiální atmosféra, o čemž jsem se přesvědčila mimo jiné také při každodenní poradě zmíněného oddělení nazývané „ranní poradou“. Jedná se o jakousi intervizi, kde si zaměstnanci předávají informace pracovního i osobního rázu. Zaměstnanci si navzájem sdělí, co je ten den čeká, v čem si mohou navzájem pomoci, případně, zda-li mají nějaké problémy doma, čímž mohou předejít jakýmkoliv konfliktům na pracovišti. Prostředí je na oddělení příjemné, nově zrekonstruované, takže myslím, že zaměstnanci i klienti mají důvod se zde cítit dobře. Kancelář sdílí Paní M. společně se sociální pracovnící, která zastává i funkci protidrogové koordinátory a koordinátory prevence kriminality.

6.3 Práce s klienty

Paní M. se se svými klienty setkává především ve své kanceláři. Zde s nimi vede pohovor, ať už s nimi nebo jejich rodiči, a pracuje se spisovým materiálem. V menší míře navštěvuje své klienty v jejich přirozeném prostředí, tzn. u nich doma. Velmi mě zajímalo, zda kurátorka používá nějaké „speciální povolenky“ pro vstup do bytu ke svým klientům,

kteří s ní nechtějí spolupracovat. Kurátorka je držitelem speciálního průkazu, který na zadní straně poučuje o tom, že je zaměstnancem sociálního odboru a je oprávněna: navštěvovat rodinu a dítě v obydlí, sledovat vývoj dětí svěřených do výchovy jiných fyzických osob než rodičů, sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy, navštěvovat mladistvé ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody a děti, o něž ve věznici pečuje matka odsouzená k trestu odnětí svobody (viz Příloha č. 6). Průkaz oznamuje, že Paní M. je pověřená funkcí sociálního kurátora. Tato fakta jsou doložena zákony, ke kterým se vztahují. Průkaz je pro přesnější identifikaci opatřen na přední straně fotografií kurátorky.

6.4 Náplň práce kurátorky pro mládež

Na základě své praxe u kurátorky mohu říci, že práce kurátora pro mládež je velice různorodá - ať už se jedná o různorodost klientů či problémů, se kterými se ke kurátorce dostávají. Paní M. zdůrazňuje, že právě různorodost je jedna z věcí, která ji na této práci velmi baví a motivuje k další činnosti.

Kurátor se zabývá prací s dětmi a mladistvými s poruchami chování nebo trestnou činností, jedná se o nezletilé děti do 15 let věku, které se dopustily činu jinak trestného. Dále pracuje s dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování.

Kurátor pro mládež zajišťuje výkon státní správy, zejména poskytuje komplexní kontinuální pomoc v oblasti péče o nezletilé a mladistvé s poruchami chování v rámci sociálně právní ochrany dětí. Jak již bylo zmíněno výše, provádí individuální pohovory s nezletilými a mladistvými, pracuje s rodiči klientů a v případě potřeby i širší rodinou. Dále pak provádí šetření v místě bydliště, spolupracuje se školami, vyhledává pro své klienty vhodné učební obory, zajišťuje plynulost školní docházky po propuštění dítěte z výkonu ústavní výchovy. Od pedagogů získává také podklady pro vypracování kvalifikovaných zpráv pro orgány činné v trestním řízení, spolupracuje s úřady práce, účastní se úkonů v přípravném řízení (výslechů, konfrontací, seznamuje se s výsledky vyšetřování). Účastní se i hlavních líčení a veřejných zasedání v trestních věcech. Dětem a rodičům kurátor poskytuje sociálně-právní poradenství při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situací. Pro diagnostiku, ale i dlouhodobější terapeutickou péči, zprostředkovává pomoc odborných poradenských zařízení (nejčastěji pedagogicko-psychologické poradny). V sektoru zdravotnictví musí být v kontaktu s dorostovými lékaři, spolupracuje i s lékaři psychiatrických a detoxikačních oddělení. Zde také dle potřeby své klienty navštěvuje.

Kurátor navrhuje a provádí výchovná opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a sleduje jejich účinnost. K náplni jeho práce náleží i to, že se ve spolupráci se soudem podílí na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy do příslušných zařízení (jedná se o zajištění dokladů, umístění, doprovod dítěte atd.). Dále pak sleduje vývoj dětí v těchto zařízeních. Spolupracuje na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných dětí a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodin. Poskytuje komplexní odbornou sociálně-právní pomoc v případech podmíněného zastavení trestního stíhání, uložení podmíněného trestu nebo alternativního trestu. Dále zastupuje děti s poruchami chování u soudů a orgánů v opatrovnických řízeních, v trestních řízeních i v řízeních pěstounských. Spolupracuje se zařízeními pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody a se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V průběhu trestního stíhání, kdy je možno využít odklonu od trestního stíhání, je kurátor v kontaktu s Probační a mediační službou ČR.

Co se týče spolupráce s dalšími subjekty, je třeba zmínit, že kurátor svým klientům nejčastěji zprostředkovává služby střediska výchovné péče, což je školské zařízení zaměřené na preventivně výchovnou péči. Zde je dětem poskytována speciálně-pedagogická a psychologická pomoc především ambulantního charakteru s možností využití internátního oddělení pro dvouměsíční pobyt. Obdobných zařízení nestátního charakteru je více, k náplni práce kurátora patří zjišťovat možnosti spolupráce s nestátními organizacemi, které participují na péči o děti s poruchami chování či působí v oblasti národnostních menšin. Jedná se o různá nízkoprahová zařízení, komunitní centra, azylové domy či občanská sdružení poskytující doprovodnou či terapeutickou péči.

Kurátor komplexně zajišťuje odbornou agendu na úseku sociálně-právní ochrany dětí a mládeže dle zákona číslo 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Vede spisovou dokumentaci, které bych v následující části textu věnovala též pozornost, a rejstříky podle zákona a instrukcí MPSV. Na základě písemných požadavků orgánů činných v trestním řízení podává kvalifikované zprávy o dětech a mladistvých, kteří se dopustili trestního činu. Podává návrhy soudu na zahájení opatrovnického řízení, na řízení o ústavní či ochranné výchově, případně na nařízení předběžného opatření. Analyzuje situaci v oblasti sociálně patologických jevů u mládeže, navrhuje a podílí se na organizování preventivních opatření. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí mu ukládá povinnost navštěvovat mladistvé aspoň jednou za 3 měsíce ve věznicích, v ústavních zařízeních a zařízeních pro ochrannou výchovu.

Jeho povinností je také neustále se vzdělávat v oblasti, kterou vykonává. Zvláštní podmínky jsou kladené na výkon pracovní činnosti. Kurátor pro mládež je povinen zachovávat mlčenlivost o věcech, se kterými přichází do styku při výkonu své pracovní činnosti.

Kurátor pro mládež je přímo podřízen vedoucímu oddělení, plní jeho příkazy a pracovní úkoly. Je také podřízen vedoucímu odboru, který je oprávněn do jeho práce zasahovat.

Výkon práce při zabezpečování sociální péče o děti a mladistvé je spojen s mimořádnou neuropsychickou zátěží spočívající v soustavném přímém styku s občany v krizových sociálních situacích. Následkem takové zátěže může být syndrom vyhoření, o němž byla řeč v kapitole č. 4 v teoretické části.

6.5 Spisová dokumentace

V průběhu trvání mé praxe na OSPOD jsem velkou část doby strávila prací se spisy, konkrétně pročitáním, seznamováním se s konkrétními případy a následně zpracováním do kazuistik, které jsou součástí 8. kapitoly této práce. Při této zkušenosti jsem se seznámila s tvorbou této dokumentace, které se odborně říká opatrovnický materiál (dále jen Om).

Om slouží především jako pomůcka pracovníka, aby si mohl vést záznamy o průběhu společné práce. Také jsou určitou kontrolou nebo podkladem pro kontrolu pracovníkovy postupu, jím zvolených kroků a spolupráce s klientem. „Spisy mohou pomoci v řadě důležitých otázek: Informují o tom, co s klientem nedělat, tj. o co se pokoušeli ti přede mnou a v čem neuspěli. Co se až dosud dařilo, byť jen jako samozřejmost či psáno mezi řádky (např. že klient chodil na domluvená setkání). Co je asi pro klienta hlavní téma. Co asi bylo hlavní téma pro mé předchůdce.“⁴³

Spisy se zakládají do speciálních desek s nadpisem Om. Na deskách je uvedeno číslo spisu, jméno, příjmení a rodné číslo klienta. Při zakládání nového spisu se používá tzv. sociální záznam (viz Příloha č. 7), ve kterém se vyplňují informace o klientovi a jeho rodině. Na začátku každého spisu je obsah spisu Om (viz Příloha č. 8), do jehož kolonek se vepisuje datum, číslo strany záznamu, název záznamu a podpis pracovníka, který záznam do Om zaevidoval. Jednotlivé spisy se číslovají podle pořadí jejich zařazení.

---

⁴³ ÚLEHLA I., *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 42

O vedení evidence a spisové dokumentace se dozvídáme ze *Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v § 54. Podle něho „Spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů.“⁴⁴ Do spisu vedeného o dítěti (pokud nejde o část, která se týká správního řízení) smí na základě písemné žádosti nahlížet pouze rodič dítěte nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci.

---

⁴⁴ NOVOTNÁ V., BURDOVÁ E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: Linde, 2007, s. 252

7. VÝPOVĚĎ KONKRÉTNÍ KURÁTORKY

K tomu, abych více přiblížila práci kurátora pro mládež, uvádím rozhovor s kurátorkou mládeže, s níž jsem trávila veškerý svůj čas při praxi v OSPOD v Praze. Metodu rozhovoru jsem zvolila pro objektivitu a bezprostřednost. Otázky k rozhovoru jsem volila tak, aby z něj vystoupila osobnost kurátorky. Dále jsem otázky směřovala k aspektu pomoci. Rozhovor nám má přiblížit postoje kurátorky, metody jejího přístupu k mladistvým, ale také úskalí její práce.

7.1 Rozhovor s Paní M., kurátorkou pro mládež

1) Popište, prosím, svoji práci kurátorky pro mládež. Jak vnímáte svoji práci, jak na ni nahlížíte svými očima?

Práce je to podle mě určitě potřebná. Především se snažím vést své klienty k tomu, aby respektovali své rodiče a dodržovali normy dané společností. Aby chodili denně do školy. Snažím se u nich eliminovat výchovné problémy. Chci jim pomoci ve startu do života, aby mohli žít plnohodnotný život. Svou práci vnímám také jako podporu bezradných rodičů, kteří se ocitli ve svízelné situaci a často si nevědí rady.

2) Jak jste se k práci kurátorky pro mládež dostala? Jakou školu jste k tomu vystudovala?

Vystudovala jsem gymnázium. Poté jsem měla velký sen pokračovat na práva, kam jsem se bohužel nedostala. Protože mě bavila především komunikace s lidmi, zvolila jsem směr sociální a šla na VOŠ sociálně právní na Zahradním městě, dříve v Jahodové ulici (dnes škola sídlí v ulici Jasmínové).

3) Co vás vedlo k práci kurátora pro mládež?

Tento obor byl velmi blízký tomu, co jsem chtěla dělat (práva). Především mám ráda práci s lidmi a v této práci kurátora je klientela velmi rozmanitá a práce je dynamická.

4) Jak dlouho vykonáváte svoji profesi?

Tuto práci vykonávám již 8 let.

5) Pokuste se charakterizovat osoby, se kterými pracujete?

Moje klientela je velmi rozmanitá. Pracuji s dětmi, které mají dlouhodobé výchovné problémy, svůj volný čas tráví s partou, nechodí do školy a jejich rodiče nad nimi ztrácejí kontrolu. Dále s dětmi s trestnou činností, ať už jednorázovou nebo opakovanou, a také s dětmi, které užívají alkohol a drogy. Nedá se říci, že rodinné zázemí těchto dětí je vždy tzv. okrajové. Někteří klienti pochází také z velmi dobře situovaných rodin. Jejich rodiče však upřednostnili svoji profesi před dětmi a tento deficit se jim snažili kompenzovat volnější výchovou a bohatým kapesným. Tyto děti se pak často nebojí vyzkoušet vše, co se jim nabízí, a mají dostatek finančních prostředků k tomu, aby mohli začít experimentovat s návykovými látkami.

6) Potýkáte se v současné době s nějakým konkrétním problémem, který ztěžuje vaši práci?

Práci mi například velmi komplikuje nedostatek zařízení, s kterými bychom mohli spolupracovat. Základem dobré péče o klienta je především včasná a dobrá diagnostika. My máme k dispozici pouze pedagogicko-psychologickou poradnu, která se zaměřuje především na mladší školní věk a dále potom psychiatrickou ambulanci. Chybí nám psychologové se specializací na poruchy chování. Pro drogově závislé děti mladší 15 let potom zcela chybí specializovaná zařízení, kam bychom klienty mohli posílat. Vlivem toho pak ve výchovných ústavech dochází ke kumulaci dětí s drogovou závislostí společně s dětmi např. se záškoláctvím, a dochází zde proto k řadě problémů.

Obecně potom lze říci, že k naší profesi panuje jistá nedůvěra, bohužel též ze strany lékařů a pedagogických pracovníků. Často bychom mohli předejít velkým problémům, kdyby nás učitelé či lékaři upozornili zavčasu na rizikové chování dětí.

7) V čem spatřujete pomoc svým klientům?

Svoji pomoc spatřuji především ve včasné intervenci. Ke každému klientovi je nutno přistupovat zcela individuálně, a proto i moje pomoc mívá různé podoby.

Dětem pomáhám pochopit, proč je důležité chodit do školy a ze školy se vracet domů. Jejich rodičům potom pomáhám stanovit hranice, které jsou pro děti nezbytné. Pomoc dětem s drogovou závislostí spatřuji zcela zásadně v odvykací léčbě. Jejich rodičům pak nabízím pomoc psychoterapeutickou.

Pomoc dětem s trestnou činností zajišťuji při výsleších, přestupkových řízeních či soudních jednáních, kde jsem vždy přítomna. Klienty, a samozřejmě i jejich rodiče, se snažím podporovat a motivovat.

8) Máte pocit, že jste někomu „opravdu pomohla“ a jakým způsobem?

Díličí pomoc vnímám u každého ze svých klientů. Ale skutečnou pomoc ve smyslu poctivé a trvalé změny životního stylu, „obrácení se na dobrou cestu“ pravděpodobně ani nemůžeme svým klientům dát.

Jednu z díličích pomocí uvedu u klienta, kterého, dalo by se říci, jsem „zachránila před smrtí“. Chlapec bral drogy injekčně od 13 let, pil ve velké míře alkohol. Žil pouze s matkou. Maminka byla bezradná, ale bohužel i neschopná jakékoli změny v přístupu ke svému synovi. Po dvou letech spolupráce se mi podařilo maminku přesvědčit o tom, že jedinou možnou pomocí je odvykací léčba. Se souhlasem matky byl chlapec umístěn do diagnostického ústavu, kde se u něj zjistila žloutenka typu C. Následovala úspěšná léčba a chlapce se podařilo zachránit.

9) V čem spatřujete rizikovost svého povolání?

Práce kurátora je velmi náročná. Jednak tím, že jsme většinu své pracovní doby obklopeni v podstatě samými problémy: klienti často opakovaně selhávají, narážíme na odpor rodičů. Prostředí výchovných ústavů a věznic je tísnivé. A potom bývá člověk také zasažen silnými osudy svých klientů, kdy je těžké povznést se nad to a s čistou hlavou odejít domů. U povolání kurátora chybí zpětná vazba, která by pracovníka nějak motivovala. Velkou hrozbou je syndrom vyhoření.

Z vlastní zkušenosti bych uvedla jako rizikovost také situaci, kdy kurátor vykonává svoji profesi ve stejném místě (městské části), kde bydlí.

10) Máte se syndromem vyhoření vlastní zkušenost?

Čas od času se dotkne každého z nás. Úřad nám platí semináře psychohygieny, prostřednictvím nichž má člověk možnost pečovat sám o sebe. (Z finančních důvodů se ale nekonají tak často, jak bychom potřebovali).

11) Máte oporu ve vašem zaměstnavateli?

Spíše než ve svém zaměstnavateli mám oporu ve svých kolezích na oddělení, včetně mojí paní vedoucí. Na pracovišti se nebojím říct vlastní názor a také přiznat, když udělám nějakou chybu. Kolegové, pokud potřebuji, mi pomohou, navzájem se obohacujeme vlastními názory na jednotlivé kauzy.

12) Baví či naplňuje vás práce kurátora pro mládež?

Na začátku je člověk více nadšený, postupem času však pochopí, že nezmění lidi ani svět. Na mojí práci mě baví její dynamika a rozmanitost. A naplňuje mě také - jinak bych ji nedělala.

13) Jak je vaše práce úspěšná? Vrací se vaši klienti?

S některými klienty se setkávám jednorázově, jako například v situacích, kdy zastupuji v trestním řízení děti, které se staly obětí trestného činu. Zde mohu smysluplně působit tím, že zprostředkuji psychologickou či terapeutickou péči a moje role je tím uzavřena. Dále je i malé procento dětí, se kterými rodiče ani škola nemají problémy, ale dopustily se ojediněle jednání, které bylo kvalifikováno jako přestupek či trestný čin. U těchto dětí zapůsobí velmi silně již celý proces přestupkového, ne-li pak trestního řízení. Moje práce pak spočívá především v domluvě a následném dohledu, který nemívá dlouhého trvání. Takové děti se ke mně už nevracejí. Nejčastěji ale řeším případy dětí, kde jsou problémy dlouhodobé, trestná činnost se opakuje a člověk musí počítat s tím, že jeho pomoc nebude ve výsledku efektivní.

14) Jak byste charakterizovala styl komunikace se svými klienty?

Každý klient je jiný a je třeba k němu v tomto ohledu i přistupovat. Z předešlé odpovědi je patrné, že někteří klienti potřebují především podporu, k jiným je zase třeba být přísnější. Řekla bych, že mám sklony mentorovat (poučovat, vést, podporovat). Vždy je ale nutné se vžít do problému zcela konkrétního dítěte a mluvit s ním tak, aby mi rozumělo.

15) Co byste uvedla jako nejhorší zážitek týkající se vaší práce kurátora?

Stížnosti klientů na moji osobu se čas od času objevují a je to pro mě vždy velmi nepříjemná záležitost zvláště proto, že jsou neopodstatněné. V tomto ohledu mám jednoznačnou oporu ve své nadřízené, která se v takových případech za mne dokáže jednoznačně postavit. Setkala jsem se však i s případem, kdy mi přítel mojí klientky vyhrožoval zabitím. To byla situace, kdy se člověk cítí být skutečně bezprostředně ohrožen.

16) Jak vidíte svou práci do budoucna?

K výkonu svého povolání jsem vystudovala potřebnou školu. Snažím se dle svých možností doplňovat znalosti z oboru i nadále. Jsem extrovert, baví mě komunikace s lidmi a tato práce mě naplňuje, takže v ní jistě hodlám pokračovat i nadále.

8. ILUSTRATIVNÍ KAZUISTIKY

V následujících dvou kazuistikách jsem chtěla poukázat na rozdílnost dvou případů. Prvního chlapce problémovost provází přes provedená opatření delší dobu a žádné výrazné zlepšení u něj nenastalo. Ve druhém případě uvádím chlapce, který si prošel pouze „jednorázovým“ přestupkem a jeho chování se vrátilo opět do normy. S oběma chlapci jsem se seznámila při policejním výslechu. Tato zkušenost mi přinesla lepší vhled do problému, poznala jsem oba chlapce jako individuality. Měla jsem možnost poznat jejich styl komunikace, chování, přístup k danému problému. Poznala jsem také jejich rodiny, což pro sebe shledávám jako velkou zkušenost a přínos.

8.1 Saša

Klient

Saša je chlapec s vývojovými a adaptačními problémy, které se u něho začaly objevovat ve 14 letech. Nyní je mu 17 let, opakuje 9. třídu ZŠ, v současné době je ve Výchovném ústavu pro cizince.

Anamnéza

Otec: Je mu 58 let, pochází z Nigérie, má ruské občanství, přivydělává si jako recepční v hotelu. Ve 25 letech přicestoval do Ruska, kde vystudoval práva na univerzitě. Vlastnil zde s přáteli cestovní kancelář, živil se turismem. Oba jeho rodiče zemřeli. Má v Nigérii čtyři bratry a 2 sestry.

Matce je 44 let, pochází z Ruska, povoláním je průvodkyně. Vystudovala historii na univerzitě. Má jednoho bratra, s kterým však není v kontaktu. Její matka žije v Rusku, s otcem se rozvedla.

Sourozenci: Saša má dvanáctiletou sestru, která žije s rodiči

Saša i všichni členové rodiny jsou ruské národnosti, v České republice žijí více jak 3 roky, mají zde povolení k pobytu. V Rusku žili do r. 2006, dle matky se odstěhovali proto, že syn zažíval rasistické útoky od spolužáků (pro svou barvu pleti). Jedná se o rodinu úplnou, která žije v panelovém domě 3+1 na sídlišti malé městské části. Mladší sestra je bezproblémová. Chlapec je dítě z matčina prvního fyziologického těhotenství, porod proběhl císařským řezem, dítě prospívalo dobře.

Již od dětství měl Saša problémy s tím, že byl hodně živý. Ve škole se učil dobře, ale už v Rusku měl problémy s tím, že se nechtěl učit to, co ho nebavilo. Do školy se bál chodit, byl terčem šikany pro svoji rasu. Po napadení spolužáky měl zlomenou ruku.

V ČR nastoupil v září r. 2009 do 5. třídy (měl chodit do 6., ale neuměl jazyk).

Podle záznamu učitele si Saša v kolektivu vybudoval poměrně rychle dominantní postavení a inklinoval k stejně starým vrstevníkům. Často si svým chováním podřídil slabší osobnosti a negativně je ovlivňoval. Dělal mu dobře, když byl středem pozornosti.

Zpočátku problémy nebyly, ale postupem času si našel špatné kamarády, s nimiž se potuloval, zkoušel alkohol, cigarety i marihuanu. V 6. třídě přestal chodit do školy, vyhledával kontakt se staršími dětmi. Ve škole byl následně přeřazen do 8. třídy, aby byl ve věkově odpovídající skupině dětí. Učivo 8. třídy ale naprosto nezvládal, odmítal pracovat. Na konci školního roku ho chtěli rodiče oddělit od špatných kamarádů a přestěhovali se. To však situaci nevyřešilo. Na pololetním vysvědčení v osmé třídě měl trojku z chování, 7 pětěk, 37 neomluvených hodin.

Ve volném čase tráví Saša každý den 3–4 hodiny u počítače. Hraje hry, je na e-mailu, Facebooku. Tráví hodně času s kamarády z okolí jeho bydliště. Baví ho hrát fotbal, jezdí na skejtu, na kole.

V sociálním kontaktu dodržuje normy slušného chování, spolupracuje, je vstřícný a rád by vzbudil dojem bezproblémového chlapce. Saša by se chtěl vyučit kuchařem, jeho zájem však není nijak vyhraněný. Tento výběr je ovlivněn skutečností, že ho na soukromé učiliště tohoto zaměření i s jeho prospěchem přijali. Saša nepřijímá odpovědnost za své chování.

Vstup kurátora a charakteristika problému

První kontakt se sociálními pracovníky byl v roce 2008, kdy Saša přestal chodit do školy (tehdy 6. třídy).

V roce 2010, od kdy je také veden jeho spis na OSPOD, je v péči kurátorky pro mládež. V té době se řešila šikana ve škole, které se dopouštěl na mladších spolužácích tím, že je pod pohrůžkou fyzického násilí nutil nosit mu peníze a jídlo. Záležitost byla tehdy rodiči poškozených žáků nahlášena na Policii ČR. Zde byla kurátorka požádána policií o spolupráci při výslechu nezletilého chlapce. Policie záležitost vyhodnotila jako přestupek proti občanskému soužití a věc byla pro věk nezletilého odložena. S chlapcem byl v té době proveden pohovor, byl upozorněn na možné důsledky svého chování, včetně možnosti nařízení ústavní výchovy. Saša slíbil nápravu, rodiče přislíbili, že na jeho chování budou více dohlížet.

Mladistvý byl v té době žákem Zvláštní školy praktické poměrně krátkou dobu (na tzv. diagnostickém pobytu) a škola mu z důvodů jeho chování odmítla pobyt prodloužit. Nedochoval do školy, nemohl být proto klasifikován z žádného předmětu, zkoušky musel vykonat komisionálně. Musel se proto vrátit zpět na svou kmenovou Základní školu. Zde problémy v chování a absence pokračovaly. Když ho matka do školy dovedla, utekl oknem. Neměl žádný zájem o učení, měl nedostatečnou téměř ze všech předmětů.

Rodiče doma nerespektoval, toulal se s kamarády, dokonce byl vyšetřován policií pro poškození cizí věci (sprejerství). Nadále šikanoval spolužáky, v blízkosti školy kouřil marihuanu, pil alkohol, škola vyslovila dokonce podezření, že se dopouští krádeží. Spolužáci vypověděli, že se cítí lépe, když ve škole není. Rodiče ostatních žáků se obávali o bezpečnost svých dětí. Matka několikrát telefonicky omlouvala Sašovu absenci, evidentně kryla jeho záškoláctví.

Žádné domluvy rodičů, pedagogů ani kurátora pro mládež nedokázaly na chování mladistvého nic změnit.

OSPOD uvádí v srpnu 2010, že v rodině není nikdo, kdo by byl schopen chování nezletilého usměrnit, navržena proto byla ústavní výchova. Při jednání soudu v září 2010 uvedl nezletilý Saša, že se již změnil, chodí pravidelně do školy. Pokud jde o šikanu, projevoval se bez náhledu na situaci, měl tendence ji zlehčovat.

V únoru r. 2011 byl za pomoci tlumočnicka uskutečněn pohovor s oběma rodiči mladistvého:

Matka si myslí, že problém nastal kvůli tomu, že chlapec je v přechodném věku. Problém vidí také v tom, že po příjezdu do ČR měl chlapec jít do 6. třídy, avšak ředitel rozhodl, že bude lépe, když půjde do 5. třídy. Tím syn ztratil 1 rok. Když přijeli do ČR, tak byl Saša malý vzrůstem, v průběhu 5. třídy hodně vyrostl. To ještě neměl žádné problémy. Velmi rychle se naučil česky, chodil sám do školy. Matka odjela v létě do Ruska na 2 měsíce. Otec chodil do práce, v té době ho asi ztratili. Saša si našel špatné kamarády, kteří kouří a pijí pivo, když se po 2 měsících vrátila, tak ho vůbec nepoznala. V 6. třídě přestal Saša chodit do školy, což dalo popud pracovníkům ze sociálního odboru problém řešit.

Otec se prý ve výchově dětí snaží být jim rádcem. Podle jeho názoru je důležité s nimi mluvit. Vypovídá, že se o syna hodně bojí, často s ním mluví o své obavě z toho, co s ním v budoucnu bude. Oba rodiče mají vysokoškolské vzdělání, otec má strach, že on toto

vzdělání mít nebude. Když přijeli poprvé do ČR, tak se Saša i dobře učil, měl i různé zájmy, chodil na fotbal. Problémy začaly až později. Rodiče se prý snažili, aby se netoulal, přesto se jim nepodařilo mu v tom zabránit.

Oba rodiče s ústavní výchovou nesouhlasí.

Přijatá opatření

Z důvodů ignorace domluv od rodičů, pedagogů a kurátora pro mládež, bylo na návrh pražské městské části v březnu roku 2011 vydáno Obvodním soudem předběžné opatření, kterým byl Saša umístěn do Dětského diagnostického ústavu. Mladistvý v dubnu roku 2011 do DDÚ nastoupil. V květnu 2011 stejný soud vydal rozsudek, kterým byla nad Sašou nařízena ústavní výchova.

Mladistvý byl v DDÚ v Praze do června 2011, následně byl přemístěn do Výchovného ústavu pro děti - cizince (ZDC).

Podle záznamu etopeda byla adaptace na pobyt v DDÚ pozvolná, chlapec měl velké problémy s dodržováním vnitřního řádu DDÚ, z něj vyplývajících pravidel a povinností, byl negativistický a neochotně se podřizoval autoritě dospělého. Po cca 2 týdnech došlo k jistému zlepšení jeho chování. Ve skupině vrstevníků inklinuje k negativním vzorům, navazuje se na problémovější děti, kterými je snadno ovlivnitelný. Ke slabším a mladším má tendenci být hrubý, ponižovat je a urážet. Jeho chování v DDÚ hraničilo i se šikanou. V zátěžových situacích hledá cesty úniku, pokud se mu to nedaří, je vzteklý, drzý a verbálně agresivní. Sebevědomí má Saša značně zvýšené a sebehodnocení nereálné.

V listopadu r. 2011 se Saša pokoušel společně s dalším dítětem o několik útěků ze zařízení. Při jednom z jeho pokusu o útěk, kterému se pokoušel vychovatel zabránit na místě, napadl Saša svého vychovatele jak slovně tak i fyzicky. Zároveň došlo k poškození zařízení ústavu. K tomuto incidentu byla přivolána hlídka Policie ČR, následně bylo provedeno oznámení o napadení zaměstnance ZDC a pokusu o útěk s poškozením majetku.

Ve Výchovném ústavu pro děti - cizince je Saša doposud.

Podle jeho nejnovější výpovědi z konce loňského prosince, kdy přišel společně se svým otcem na oddělení OSPOD k pohovoru, uvedl, že si v ústavu zvykl, má tam kamarády, jen občas mívá konflikty s některými vychovateli. V současné době opakuje 9. třídu ZŠ. Prospěch má vcelku dobrý, do školy pravidelně dochází, za časté zapomínání byl potrestán ředitelskou důtkou. Po ukončení ZŠ by rád nastoupil do OU na specializaci automechanik

nebo programátor. Jedná se o 3letý obor s maturitou. Ve volném čase hraje fotbal, chodí do posilovny. Rodiče mají o syna zájem, jsou s ním v pravidelném kontaktu. Saša jezdí na víkendové propustky do rodiny.

Při návštěvě u kurátorky oba rodiče shodně uvedli, že by si přáli, aby se Saša po ukončení 9. třídy vrátil zpět k rodičům. Rodiče chtějí podat k soudu žádost o zrušení ústavní výchovy. Domnívají se, že syna již zvládnou. Saša je také přesvědčený o tom, že už nebude dělat problémy jako dříve.

Vyjádření kurátorky k problému

Kurátorka, která má Sašu v péči, je přesvědčena o tom, že přestože prošel Diagnostickým ústavem a v DDÚ pro děti - cizince nyní nemá závažnější problémy, jedná chlapec dle stejných vzorců chování. Pokud se u něho objeví zlepšení, tak je to pouze účelové a krátkodobé.

Rodiče podle kurátorky nemají náhled. Svým chováním vůči němu dali Sašovi možnost, aby se choval právě tímto způsobem. I nadále ho stále brání - nedokážou to jinak. V Rusku, odkud rodina pochází, byl dle matky Saša šikanován pro odlišnou barvu své pleti, proto má matka vůči němu velký ochranný syndrom. Chování chlapce v rodině se nemůže zlepšit.

Přesto by kurátorka navrhovala umožnit jim ještě jednu šanci, protože chlapec se nachází v období, kdy stále dospívá. Předpokládá, že když klient selže, DDÚ pro děti - cizince ho přemístí do Dětského diagnostického ústavu pro chlapce ve věku 15–18 let, který by ho následně mohl přemístit do výchovného ústavu pro děti s přísnějším režimem, což by chlapec nemusel snášet dobře.

Dle kurátorky, která s chlapcem pracuje již druhým rokem, se klient jeví jako inteligentní, tudíž ví, co má v danou chvíli říkat, jak se má chovat (možná to i v danou chvíli myslí vážně - uvědomuje si možné represe), není však schopen daná pravidla dodržovat. Potřebuje pevné mantinely a neustále hlídat, aby neubližoval slabším a dodržoval společenské normy.

Otázky položené kurátorce vztahující se ke klientovi

1) Jak se vám pracovalo s tímto klientem?

Z případu tohoto klienta jsem neměla dobrý pocit. Jeho rodiče byli nastaveni velmi negativně - nechtěli spolupracovat, nebyli ochotni k jakékoli změně. Velmi špatně a těžce se s nimi spolupracovalo.

2) Zdá se vám tímto způsobem situace dostatečně vyřešená?

Klienta jsem mohla povolat do Střediska výchovné péče - navrhnout toto alternativní řešení, ale vzhledem k jeho přístupu si nemyslím, že by to mělo nějaký efekt.

3) Jakou roli jste v tomto případě zastávala jako kurátorka pro mládež?

Klient měl krom jiných problémů především těžké záškoláctví, které jeho rodina neuměla nikterak zvrátit. Situace v rodině konkrétně v přístupu k Sašovi se nedala z mé pozice nijak změnit. Běžnými prostředky jsem tento případ vyřešit nedokázala, musela jsem tedy použít represivní opatření.

Klasifikace poruchy chování

Chování Saši bych klasifikovala jako antisociální - viz klasifikace poruch chování v teoretické části této práce.

Pozorování klienta

Klient S. se při výslechu chová přirozeně, až trochu nad věcí, řekla bych však, že se v jeho případě jedná o jistou obranu. Styl jeho komunikace je stručný a není z něho zjevná žádná snaha o spolupráci.

Závěr

Jedná se o adolescentního chlapce, který se vyvíjí nevyváženě, pod vlivem více rizikových faktorů. V rámci jeho disharmonického vývoje jsou přítomny problémy v akceptaci běžných sociálních norem, což vede ke zhoršení jeho celkové adaptace. V rámci jeho budoucího vývoje je důležité, aby běžné sociální normy lépe akceptoval, získal profesionální kvalifikaci a udržel normální vztah s rodinným prostředím. Na místě jsou výchovná opatření, jako je ambulantní péče ve Středisku výchovné péče, případně stacionář či diagnostický pobyt. Nutno připomenout, že těchto ambulantních možností dosud nebylo využito. Teprve při jejich selhání by připadala v úvahu navrhovaná výchova ústavní formou.

Činnost kurátora pro mládež u tohoto klienta stále pokračuje. Díky tomu, že se situace začala včas řešit, tak nedošlo k dalším negativním problémům. V současné době se chlapec nachází ve Výchovném ústavu pro děti - cizince, kde je podle jeho výpovědi spokojen.

8.2 Filip

Klient

Filip je chlapec, u něhož se problém vyskytl v 17 letech. Nyní je mu 18 let, má dokončené základní vzdělání, je studentem 1. ročníku SŠ obchodní.

Anamnéza

Otci je 39 let, je České národnosti, pracuje jako skladník.

Matce je 40 let a pracuje jako provozní v Mateřské škole.

Rodiče se rozvedli, když byl Filipovi 1 rok. Otec není v kontaktu s matkou ani se synem.

Sourozenci: Filip má dva nevlastní bratry. Jednomu je 16 let a druhému 7 let. Jejich otcem je současný manžel matky. Oba bydlí v bytě společně s rodiči.

Filip se narodil mimo manželství, se svým otcem se od útlého dětství nestýká, výživné otec neplatí, matka ho nepožaduje. Matka je již 16 let znovu provdaná. Se svým nynějším mužem žije ve společné domácnosti a vychovávají Filipa a jeho dva mladší sourozence. Matčin manžel se Filipovi věnuje stejně jako vlastním synům, mají spolu pěkný vztah, Filip jej považuje za svého otce.

Filip je studentem 1. ročníku SOU, obor obchodník. Jedná se o čtyřletý učební obor s maturitou. Na tuto školu přestoupil ze zeměměřičské střední školy, kde nezvládal učivo. Na nové škole se mu líbí, prospěch má průměrný, velmi ho baví praxe. Nemá žádné výchovné problémy. Potíže s chováním neměl ani na základní škole. Rodiče chování syna hodnotí kladně, doma pomáhá, věnuje se i mladším sourozencům.

Ve volném čase hraje Filip fotbal, jezdí na kole a na bruslích, rád si zahraje hry na PC. Filip mívá často angíny, jinak je zdravý. Kouří a alkohol pije pouze příležitostně, drogy neužívá. Vyrůstá ve spořádané rodině, nikdy dříve neměl problémy se zákonem.

Vstup kurátora a charakteristika problému

Opatrovnický materiál mladistvého byl založen až v souvislosti s obviněním z vydírání. Společně s kamarády vydíral mladistvý svého spolužáka, požadoval po něm finanční hotovost. Vyhrožoval mu fyzickým násilím a podáním trestního oznámení pro osahávání nezletilých dívek, pokud jim nezaplatí. Filip s dalšími spolupachateli vymohli postupně na svém spolužákovi finanční částku v celkové výši 13.000 Kč, přičemž poškozenému vyhrožovali jak osobně, tak zasíláním textových zpráv.

Při výslechu na policii Filip uvedl, že to byl on, kdo přišel s nápadem okrást svého spolužáka. Ve čtvrti, kde bydlí, se vyprávělo, že tento spolužák rozdává peníze každému, kdo si řekne. Toho chtěl Filip využít. Získané peníze utratil za jídlo, cigarety apod.

Způsobenou škodu poškozenému za Filipa uhradili jeho rodiče v plné výši. Domluvili se, že Filip půjde na brigádu a peníze rodičům bude splácet. Rodině poškozeného spolužáka Filip zaslal písemnou omluvu. Svého jednání lituje, již nikdy by nic podobného neudělal. Doma byl Filip rodiči potrestán zákazem vycházek a počítače, byla dohodnuta pravidelná pomoc matce v zaměstnání. V září r. 2011 se Filip zúčastnil jednání v Probační a mediační službě, kam dochází k pravidelným kontrolám.

Přijatá opatření

U Filipa byl pouze vedený pohovor na OSPOD. Při pohovoru byl Filip poučen o tom, co může udělat pro to, aby bylo upuštěno od trestání.

Vyjádření kurátorky k problému

Kurátorka pro mládež hodnotí Filipa jako dobře vedeného chlapce, který podle ní pouze využil nastalé situace. Krom tohoto prohřešku, kterého se dopustil, nemá ani v rodině ani ve škole žádné problémy.

Otázky položené kurátorce vztahující se ke klientovi

1) Jak se vám pracovalo s tímto klientem?

Pracovalo se mi velmi dobře. Je to slušná rodina. Filip byl při výslechu dostatečně poučen od svého právního zástupce, takže věděl, co se sluší a patří říct. Filipovi rodiče spolupracovali, byli velmi vyděšeni z celé té situace, která se stala. Byl to pro ně velký šok. Komunikace s nimi probíhala bez problému. Podle mě i následky, které rodiče zvolili pro svého syna, byly adekvátní.

2) Zdá se vám tímto způsobem situace dostatečně vyřešená?

Podle mě ano. Filip si je vědom toho, čeho se provinil. Prošel si výslechem na policii, pohovory na OSPOD, což myslím, že ho „poznamenalo“ a odradilo od dalších podobných činů. Pokud by se naskytl nějaký problém s Filipem, rodiče jsou poučeni o tom, jaké postupy volit. Myslím, že jak pro něj, tak i pro jeho rodiče hraje velkou roli, aby neměl záznam v rejstříku trestů a podle toho se bude i nadále chovat. Je to hodný kluk, s dalšími problémy bych si u něho nedělala starosti.

3) Jakou roli v tomto případě jste zastávala jako kurátorka pro mládež?

S klientem jsem prováděla výchovné pohovory. Dále jsem ho předala do péče probačního pracovníka, který nad ním bude vykonávat následný dohled. Myslím, že to čím si prošel, pro něho bude poučením pro celý život.

Klasifikace poruchy chování

Chování Filipa bych klasifikovala jako asociální - viz klasifikace poruch chování v teoretické části práce.

Pozorování klienta

Klient F. při výslechu na Policii ČR vypadal spíše plaše a roztěkaně. Snažil se spolupracovat, o čemž vypovídal i jeho styl komunikace.

Závěr

Podle OSPOD mladistvý dosud neměl výchovné problémy, jedná se o jeho první provinění. K činu se přiznal, litoval ho a způsobenou škodu nahradil. Proto je samotné vyšetřování tohoto provinění pro mladistvého dostatečným trestem. OSPOD tedy v tomto případě navrhuje, aby státní zástupce v přípravném řízení trestní stíhání mladistvého podmíněně zastavil dle § 307 trestního řádu.

Činnost kurátorky pro mládež měla u Filipa pozitivní efekt. Díky její intervenci byla celá situace řešena k jeho prospěchu. Chlapec se dopustil činu, který by byl jinak hodnocen jako trestný, trestní stíhání mladistvého však bylo zastaveno. Znamená to, že Filip nebude mít záznam v rejstříku trestů a nebude tudíž stigmatizován do budoucna.

Filip byl předán do péče probačního pracovníka, kam pravidelně dochází, došlo ke zlepšení jeho chování.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo definovat klienta s poruchou chování a zamyslet se nad jejími příčinami a projevy. To jsem učinila ve své teoretické části, kde se také zabývám dělením poruch chování, zmiňuji prevence těchto poruch a zaměřuji se na systémy školských zařízení pro mladistvé. Dále se zabývám definicí kurátora pro mládež, jehož konkrétní práci se věnuji v praktické části své práce.

Při zpracování tohoto tématu jsem využívala velké množství literatury týkající se poruch chování. K samotné práci kurátora mládeže jsem však nenašla žádný ucelený zdroj, který by se této problematice věnoval. Nacházela jsem pouze zlomky informací, které jsem musela „poslepotovat“ a ucelit, což pro mě představovalo asi největší problém při zpracování této práce. Díky tomu je ale moje literatura velmi rozmanitá. Používala jsem literaturu odbornou, různé slovníky, encyklopedie, příručky, výklady zákonů, články z odborných časopisů a využívala jsem i internetové zdroje. Myslím si, že by bylo dobré podpořit vydání uceleného díla, jež by se týkalo konkrétně této problematiky. Avšak z praxe jsem pochopila, že kurátor nemá dostatek času na to, aby mohl sám publikovat.

Téma pro mě bylo zajímavé tím, že jsem se díky terénní práci kurátorky dostala do nejrůznějších míst, např. když jsem byla účastna výslechů na Policii ČR a při jednáních u soudu. Vyzdvihla bych přímý kontakt s kurátorkou, díky kterému jsem se dozvěděla mnoho o její profesi, a to jak v přemíře pozitivních, tak i reálných negativních zkušeností.

Praxe na oddělení sama o sobě pro mě byla velmi přínosná. Tamní atmosféra a kolegiálnost, kterou jsem na pracovišti zažila, ve mně vyvolala otázku, zda je považována za běžnou i na jiných pracovištích. Tím se, dle mého názoru, nabízí podnět pro další zkoumání např. v rámci nějaké odborné práce.

I přesto, že ve své práci předkládám kazuistiky, kterými chci poukázat na dva rozdílné případy klientů, dovedly mě ke stejnému závěru. A to, že je velmi potřebné, aby klient byl ochoten či dokonce chtěl s kurátorem pro mládež spolupracovat. Velkou roli zde hraje rodina klienta, která se určitým způsobem podílí na příčinách závadového chování dítěte. Též je nutné brát v úvahu vlivy, které na mladistvého působí a podporují ať už jeho již vzniklé, či dosud nepropuknuté poruchy chování.

Při zpracovávání této práce jsem pronikla do určité skupiny lidí, díky níž jsem si uvědomila, že náš život nám není dán k tomu, abychom ho žili pouze pro sebe. Můj pocit je ten, že bychom ho měli žít jak „společně s ostatními“, tak také „pro ně“. Což musím přiznat, pro mě bylo tím největším uvědoměním.

K cílům, jež jsem si vytyčila, patřilo též zmapování práce kurátora pro mládež. Při zpracování mého šetření se opírám především o svoje pozorování a výpovědi konkrétní pracovnice, se kterou jsem spolupracovala a pro zájem o profesi kontakt s ní nadále udržuji. Z průzkumu, který jsem prováděla, bych tuto konkrétní kurátorku shrnula jako ženu, která je pro svou práci velmi zapálená, do pomoci mladistvým vkládá nadměru energie, což je pro tuto práci samozřejmě důležité, ale i velmi rizikové. Myslím si, že její práce je smysluplná, kurátorka má spousty praktických zkušeností. V rámci svého šetření jsem došla k závěru, že kurátor pro mládež, i přesto, že může být veřejností vnímán jako negativní článek, má v systému sociální pomoci své velmi důležité místo. A to nejen pro nemalou skupinu mladistvých, kteří zůstávají bez pomoci svých nejbližších, ale i pro ostatní mladistvé a jejich rodiče, pro něž představuje porucha chování velkou zátěž. Pro kurátora je důležité získat správný vhled do postojů a očekávání mladistvých klientů, což mu následně umožní volit vhodnější přístup k dítěti i jeho rodičům a efektivní postupy v následné péči o ně.

K tomu se váže otázka, kterou jsem si při zpracování práce položila „*Zda může kurátor pro mládež skutečně pomoci svému klientovi vyřešit jeho situaci?*“ Podle kurátorky je pomoc mladistvým velmi náročná a obtížná, dílčí pomoc poskytuje kurátorka jak klientovi, tak jeho rodičům. Ale pomoc ve smyslu „vysvobození z jejich problematické situace“ jim poskytnout nemůže. Velkou část pomoci já osobně spatřuji v podpoře rodičů, stanovení jasných hranic a pravidel a především ve zprostředkovatelské práci pro konkrétní pomoc klientovi. Podle mého mínění není možná pomoc ve smyslu změny jeho situace, tu může „prodělat“ pouze sama rodina.

Pokud chce někdo účinně pomáhat ostatním, je nutné, aby nejprve pomohl sám sobě, měl sám sebe rád. Těmito slovy bych chtěla ukončit svou bakalářskou práci, povzbudit všechny kurátory a přimět čtenáře samotné k zamyšlení.

Resumé - „Summary“

Pomoc mladistvým s poruchami chování - práce kurátora

Assistance to youths with behavioural disorders - job of the social worker

Martina Seidlová

Komplexní zmapování práce kurátora pro mládež, jeho pomoc mladistvým a vymezení klienta s poruchami chování, příčiny a projevy těchto poruch.

Comprehensive discussion of the youth social worker job, his assistance to youths and defining the client with behavioural disorders, causes and manifestations of said disorders.

Použitá literatura

- EDELSBERGER, L. a kol. *Defektologický slovník*. 3. upr. vyd., Jinočany: H&H, 2000, 418 s., ISBN 80-86022-76-5
- GILLERNOVÁ, I. a kol. *Slovník základních pojmů z psychologie*. 1. vyd., Praha: Fortuna, 2000, 79 s., ISBN 80-7168-683-2
- JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, 80 s., ISBN 978-80-7368-764-9
- JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. 1. vyd., Praha: Themis, 2004, 480 s., ISBN 80-7312-038-0
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 7. vyd., v SPN vyd. 2., rozšíř. a dopl., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2005, 829 s., ISBN 80-7235-272-5
- KOL. AUTORŮ ENCYKLOPEDICKÉHO DOMU: *Slovník cizích slov*. 1. vyd., Praha: Encyklopedický dům, spol. s.r.o., 1998, 366 s., ISBN 80-90-1647-8-1
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd., Praha: Portál, 1997, 147 s., ISBN 80-7178-150-9
- KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd., Praha: Victoria Publishing, 1995, 114 s., ISBN 80-7187-022-6
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ J. *Vzpouřa deprivantů*. nové přeprac. vyd., dotisk, Praha: Galén, 2008, 327 s., ISBN 978-80-7262-410-2
- KRÁLOVÁ, J. *Speciální techniky sociální práce*. 1. vyd., Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, 55 s., ISBN 80-86568-16-4
- KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov: A-Ž*. 1. vyd., Praha: Academia, 2005, 879 s., ISBN 80-200-1351-2
- KVASIL, B. *Malá Československá encyklopedie: Sv. 3, I-L*, 1. vyd., Praha: Academia, 1986, s. 912
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd., Praha: Portál, 2003, 287 s., ISBN 80-7178-549-0
- MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd., Praha: Portál, 2003, 380 s., ISBN 80-7178-548-2
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd., Praha: Portál, 2005, 350 s., ISBN 80-7367-022-X
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, 1. vyd., 335 s., ISBN 80-7178-226-2

MICHALOVÁ, Z. *Sonda do problematiky specifických poruch chování*. 1. vyd., Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2007, 207 s., ISBN 978-80-7311-075-8

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3. aktualiz. a dopl. vyd., Praha: Linde, 2007, 471 s., ISBN 978-80-86131-72-6

PALČOVÁ, A. *Duševní poruchy a poruchy chování*. Mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka, 2. vyd., Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2000, 306 s., ISBN 80-85121-44-1

PAULÍK, K. *Základy vývojové psychologie*. 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita, 2005, 80 s., ISBN 80-7368-039-4

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999, 1. vyd., 229 s., ISBN 80-7178-295-5

PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd., Brno: Paido, 2006, 404 s., ISBN 80-7315-120-0

POKORNÁ, V. *Poruchy chování u dětí a jejich náprava*. 1. vyd., Praha: Karolinum, 1992, 68 s., ISBN 80-7066-600-5

PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšíř. vyd., Praha: G plus G, 1999, 186 s., ISBN 80-86103-21-8

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd., Praha: Portál, 2009, 395 s., ISBN 978-80-7367-647-6

SPOUSTA, V. *Speciálně pedagogická diagnostika etopedická*. 2. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 1995, 110 s., ISBN 80-210-1261-7

ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. 1. vyd., Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 162 s., ISBN 978-80-7041-959-5

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 3. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 128 s., ISBN 80-86429-36-9

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 3. dotisk 1. vyd., Praha: Karolinum, 2001, 170 s., ISBN 80-7184-488-8

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 23. rozšíř. vyd., Praha: Portál, 2004, 872 s., ISBN 80-7178-802-3

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. 1. vyd., Praha: Karolinum, 1996, 353 s., ISBN 80-7184-317-2

VOCILKA, M. a kol. *Vybrané statě z etopedie*. 1. vyd., Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání, 1994, 91 s.

VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I*, 2. přeprac. a rozšíř. vyd., Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 136 s., ISBN 80-210-3532-3

Další zdroje

MATOUŠEK, J. autor interview ŠVANCAR, R. *S Honzou ze školy do výchovného ústavu a zase zpátky: Když vstoupí do hry kurátor, legrace končí*; část 6., Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy, Praha: Fortuna, 1951, roč. 112, č. 24, 2009, s. 14-15, ISSN 0139-5718

Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence, Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií - Centrum pro podporu projektů, 2010, 76 s.

Primární prevence rizikového chování „specializace versus integrace“: sborník abstrakt a program konference: III. ročník celostátní konference s mezinárodní účastí, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, 2006, 63 s., ISBN 80-86620-13-1

Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory, Ostrava, 2007, 44 s.

Internetové zdroje

Chotebor.cz. *Kurátor pro mládež*. [online][zobrazeno 2012-02-28]
http://chotebor.cz/user_data/navody/soc/str4.htm

Wiki.rvp.cz. *Kazuistika*. [online][zobrazeno 2012-03-14]
http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/K/Kazuistika

Is.muni.cz. *Metoda pozorování, rozhovor, analýza dokumentů*. [online][zobrazeno 2012-03-14]
http://is.muni.cz/el/1451/podzim2007/d015/PDS_metody.pdf?fakulta=1451;obdobi=3783;kod=d015

Repy.cz. *Personální struktura Odboru sociálních věcí – oddělení sociálně právní ochr. dětí*. [online][zobrazeno 2012-03-02]
<http://www.repy.cz/umc/soc/personalni-struktura-odboru-socialni-pece-oddeleni-socialne>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Klasifikace základních poruch emocí a chování

Příloha č. 2: Kategorie poruch chování a emocí se začátkem obvykle v dětství

Příloha č. 3: Školská zařízení pro ÚV a OV

Příloha č. 4: Etický kodex sociálních pracovníků v České republice

Příloha č. 5: Přehled nejpoužívanějších právních předpisů pro činnost kurátora pro mládež

Příloha č. 6: Průkaz kurátorky pro mládež

Příloha č. 7: Sociální záznam

Příloha č. 8: Obsah spisu Om

Přílohy

Příloha č. 1: Klasifikace základních poruch emocí a chování

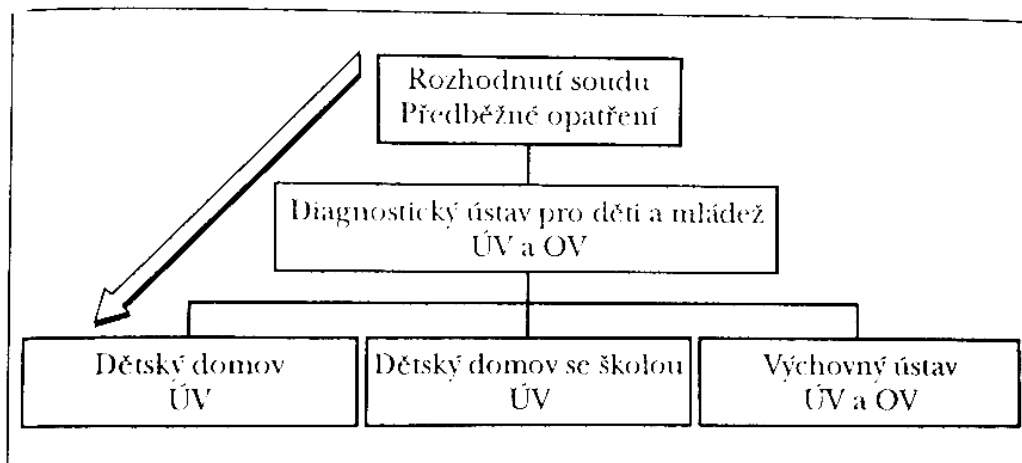
- F91.0 Porucha chování ve vztahu k rodině;
- F91.1 Nesocializovaná porucha chování;
- F91.2 Socializovaná porucha chování;
- F91.3 Porucha opozičního vzoru;
- F92 Smíšené poruchy chování a emocí;
- F92.0 Depresivní poruchy chování;
- F93 Emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství;
- F93.0 Separáčnická úzkostná porucha v dětství;
- F93.1 Fobická úzkostná porucha v dětství;
- F93.2 Sociální úzkostná porucha v dětství;
- F93.3 Porucha sourozenecké rivality;
- F94 Poruchy sociálních vztahů se vznikem specifickým pro dětství a adolescenci;
- F94.0 Efektivní mutismus;
- F94.1 Reaktivní porucha příchyllosti v dětství;
- F94.2 Dezinhibovaná příchyllost v dětství;
- F95 Tikové poruchy;
- F95.0 Přejíždějící tiková porucha;
- F95.1 Chronická motorická nebo vokální tiková porucha;
- F95.2 Kombinovaná vokální a mnohočetná motorická tiková porucha;
- F98 Jiné poruchy chování a emocí začínající obvykle v dětství a v adolescenci;
- F98.0 Neorganická enuréza;
- F98.1 Neorganická enkopréza;
- F98.2 Porucha příjmu jídla v útlém a dětském věku;
- F98.3 Pika v útlém a dětském věku;
- F98.4 Poruchy se stereotypními pohyby;
- F98.5 Křehkost (zadržávání);
- F98.6 Breptavost;
- F98.8 Jiné specifikované poruchy chování a emocí, začínající obvykle v dětství v adolescenci.

Příloha č. 2: Kategorie poruch chování a emocí se začátkem obvykle v dětství

Hyperkinetické poruchy	F90	Porucha aktivity a pozornosti Hyperkinetická porucha chování Jiné hyperkinetické poruchy
Poruchy chování	F91	Porucha chování vázaná na vztahy k rodině Nesocializovaná porucha chování Porucha chování samotářského typu Nesocializovaná agresivní porucha chování Socializovaná porucha chování Porucha chování skupinového typu Skupinová delikvence Poklesky v souvislosti s členstvím v gangu Krádež s partou Opoziční vzdorovité chování Jiné poruchy chování Poruchy chování nespecifické
Smíšené poruchy chování a emocí	F92	Depresivní porucha chování Smíšené poruchy chování a emocí Porucha chování spojená s emoční poruchou (úzkostná porucha apod.) F93 Porucha chování spojená s neurotickou poruchou Smíšená porucha chování a emocí nespecifická
Emoční poruchy	F93	Separáčnická úzkostná porucha v dětství Fobická anxiózní porucha v dětství Sociální anxiózní porucha v dětství Porucha sourozenecké rivality Jiné dětské emoční poruchy Poruchy identity Nadměrně úzkostná porucha Dětská emoční porucha Dětské emoční poruchy nespecifické
Poruchy sociálních funkcí	F94	Elektivní mutismus Selektivní mutismus Reaktivní porucha přichylnosti dětí Porucha desinhibovaných vztahů u dětí Citově chladná psychopatie Syndrom ústavního dítěte Jiné dětské poruchy sociálních funkcí Porucha dětských sociálních funkcí nespecifikovaná

Příloha č. 3: Školská zařízení pro ÚV a OV

Příloha č. 4: Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

1. Etické zásady

1.1. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny **v dokumentech relevantních pro praxi** sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a **dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách**. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.

1.2. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, **pohlaví, rodinný stav**, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

1.3. Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezování stejného práva druhých osob.

1.4. Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

1.5. Sociální pracovník **dává přednost** profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

2. Pravidla etického chování sociálního pracovníka

2.1. Ve vztahu ke klientovi

2.1.1. Sociální pracovník **podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.**

2.1.2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.

2.1.3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. **Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.**

2.1.4. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytuje bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. **V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy,** umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.

2.1.5. Sociální pracovník **podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek** sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.

2.1.6. Sociální pracovník **podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.**

2.1.7. **Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.**

2.2. Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

2.2.1. Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.

2.2.2. V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.

2.2.3. Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2.3. Ve vztahu ke kolegům

2.3.1. Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.

2.3.2. Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.

2.3.3. Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2.4. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

2.4.1. Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.

2.4.2. Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.

2.4.3. Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.

2.4.4. Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.

2.4.5. Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.

2.4.6. Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2.5. Ve vztahu ke společnosti

2.5.1. Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.

2.5.2. Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.

2.5.3. Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.

2.5.4. Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.

2.5.5. Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.

2.5.6. Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.

Etické problémové okruhy

Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech.

Sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledku na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou

- kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace),
- kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení,
- kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití,
- kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci.

B. Další problémové okruhy

které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů

- při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta,
- při konfliktu klienta a jiného občana,
- při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů,
- při konfliktu zájmu klientů a ostatní společnosti,
- při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky.

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka,

který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

Postupy při řešení etických problémů

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost:

diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se týkají.

2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.

3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.

Etický kodex byl schválen plénem Společnosti sociálních pracovníků 19.5.2006 a nabývá účinnosti od 20.5.2006

Příloha č. 5: Přehled nejpoužívanějších právních předpisů pro činnost kurátora pro mládež

- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon ČNR č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon).
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy č. 438/2006, kterou se stanoví podrobnosti o výkonu ústavní a ochranné výchovy.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Příloha č. 6: Průkaz kurátorky pro mládež

Držitel tohoto průkazu je zaměstnancem
SOCIÁLNÍHO ODBORU
a je oprávněn:

navštěvovat rodinu a dítě v obydlí (§ 52 z.č.359/1999 Sb. O sociálně - právní ochraně dětí), sledovat vývoj dětí svěřených do výchovy jiných fyzických osob než rodičů (§ 19 odst.5 z.č. 359/1999 Sb.), sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy (§ 29 odst. 1-3 z.č. 359/1999 Sb.), navštěvovat mladistvé ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody a děti, o něž ve věznici pečuje matka odsouzená k trestu odnětí svobody (§ 34 odst. 3 písm. a,b z.č. 359/1999 Sb.).

Dále je pověřen funkcí sociálního kurátora podle z.č. 288/1991 Sb a vyhlášky MPSV č. 182/1991 Sb. poskytovat sociální služby klientům ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody.

Příloha č. 7: Sociální záznam

Sociální záznam

Om:

Datum přijetí do péče:

I. Děti (sourozenci – oba rodiče společně)

Jméno a příjmení Dítěte	Rodné číslo	Místo narození dítěte	Místo trvalého pobytu	Místo přechodného pobytu	Poznámka

Rodiče	Otec	Matka
Jméno a příjmení:		
Rodné příjmení:		
Místo narození:		
Stav:		
Místo trvalého bydliště:		
Přechodný pobyt:		
Rodné číslo:		
Národnost:		
Občanství:		
Zaměstnání: Adresa zaměstnavatele: Poživatel důchodu: ZPS		

Rodiče: jsou manželé a - žijí ve společné domácnosti, - nežijí ve společné domácnosti
nejsou manželé a – žijí ve společné domácnosti, - nežijí ve společné domácnosti
jsou rozvedeni a – žijí ve společné domácnosti, - nežijí ve společné domácnosti
matka žije s jiným partnerem – otec žije s jinou partnerkou

II. Další děti žijící ve společné domácnosti, jejichž rodičem je jeden z rodičů evidovaného dítěte

Jméno a příjmení	Rodné číslo	Jméno a příjmení (společného rodiče)	Jméno a příjmení druhého rodiče	Poznámka (místo pobytu, je-li odlišné)

III. Ostatní děti obou nebo jednoho z rodičů evidovaného dítěte, které nežijí ve společné domácnosti

Jméno a příjmení	Rodné číslo	Jméno a příjmení (společného rodiče)	Jméno a příjmení druhého rodiče	Poznámka (místo pobytu, je-li odlišné)

IV. Ostatní členové domácnosti, společně žijící s dětmi

Příjmení a jméno	Příbuzenský (jiný) poměr	Poznámka

V. Zdravotní problémy členů domácnosti (podle sdělení evidovaných osob)

--

VI. Bytové poměry

Rodina bydlí:

- samostatně - společně s rodiči - s jinými příbuznými - s cizími osobami
- v bytě (obecním, družstevním, služebním, vlastním, ve vlastním domě, v ubytovně)
- v podnájmu - v internátě - v koleji - jinak

Kategorie bytu: I. II. III. IV.

Počet obytných místností (včetně kuchyně):

Počet trvale bydlících osob:

Výše nájemného + inkasa:

Bydlení vyhovuje - nevyhovuje:

Poznámka

VII. Sociální problematika při převzetí dítěte do péče a návrh opatření

Datum:

Podpis sociální pracovnice/pracovníka:

Příloha č. 8: Obsah spisu Om

Obsah spisu Om .....

datum	str.		podpis